

¹Verslag Archeologisch onderzoek Spinolarei 16-17

Janiek De Gryse & Bieke Hillewaert

¹ Graag willen wij iedereen danken voor de uitstekende samenwerking: Borromeo Holding B.V., Benoît Delaey en zijn medewerkers, Jo Belaen, Hendrik De Bleeckere en alle medewerkers van Vereniging WOK.

1. Inleiding

Het archeologisch patrimonium is het geheel aan overblijfsels die in of op de bodem aanwezig zijn en getuigenis afleggen van menselijk handelen in het verleden. Op 30 juni 1993 keurde het Vlaamse parlement het decreet houdende bescherming van het archeologisch patrimonium goed. Hierdoor werd een eerste stap gezet in de richting van een duurzaam behoud van het bodemarchief.

Bezorgd om de toenemende aantasting van de archeologische erfgoedwaarden, ondertekenden de ministers van Cultuur van de landen aangesloten bij de Raad van Europa het Europese verdrag ter bescherming van het archeologisch erfgoed op 20 januari 1992 te la Valletta op Malta. Het zgn. verdrag van Malta werd op 12 oktober 2001 door de Vlaamse regering goedgekeurd en door de federale regering op 30 januari 2002 ondertekend.

In het verdrag worden de integrale archeologische monumentenzorg en het maximaal behoud van de archeologische erfgoedwaarden *in situ* centraal gesteld. Er wordt tevens aangestuurd op een grotere betrokkenheid van de archeologen in alle fasen van planvorming op het gebied van de ruimtelijke ordening. In navolging van het principe uit de milieuwetgeving “de vervuiler betaalt”, stuurt het verdrag van Malta daarnaast ook aan op de veralgemening van het zgn. veroorzakersprincipe. Waar archeologische erfgoedwaarden door de uitvoering van werkzaamheden verloren dreigen te gaan, moeten de kosten van een voorafgaand wetenschappelijk verantwoord onderzoek ervan verhaald worden op de veroorzaker. Het kan hierbij gaan om overheden zowel als om particulieren.

In Brugge wordt het veroorzakersprincipe steeds vaker toegepast. In 2003 en 2004-2005 nam het Europacollege de wedde van twee archeologen op zich voor het archeologisch onderzoek op de site Verversdijk. Ook P&V Verzekeringen, bouwheer van het project Prinsenhof, betaalde in 2004 de wedde van zes archeologen en zes arbeiders. Ook de vzw. Volkswelzijn (Brugge, Nieuwstraat), Groep Huyzentruyt (Assebroek) en het OCMW-Brugge (Brugge, Potterierei) namen in 2005 hun verantwoordelijkheid door een projectarcheoloog aan te stellen. Borromeo Holding B.V. sloot zich aan bij deze voorbeeldfunctie en betaalde gedurende zes maanden een projectarcheoloog. Op deze manier was het mogelijk om archeologisch onderzoek uit te voeren (terreinwerk en basisverwerking), voorafgaand aan het geplande bouwproject.

Aanleiding van het archeologisch onderzoek was de herontwikkeling van het woonblok tussen Spinolarei 16-17 en Hoornstraat 5-7. In de huidige tuinzone wordt een open, halfondergrondse parkeergarage gebouwd met twee doorgangen: één naar de Hoornstraat en één naar de Spinolarei. Omdat de bouw van deze garage een grote verstoring van het bodemarchief met zich meebrengt, werd op deze plaats gedurende vier maanden preventief archeologisch onderzoek uitgevoerd.

2. Lokalisatie

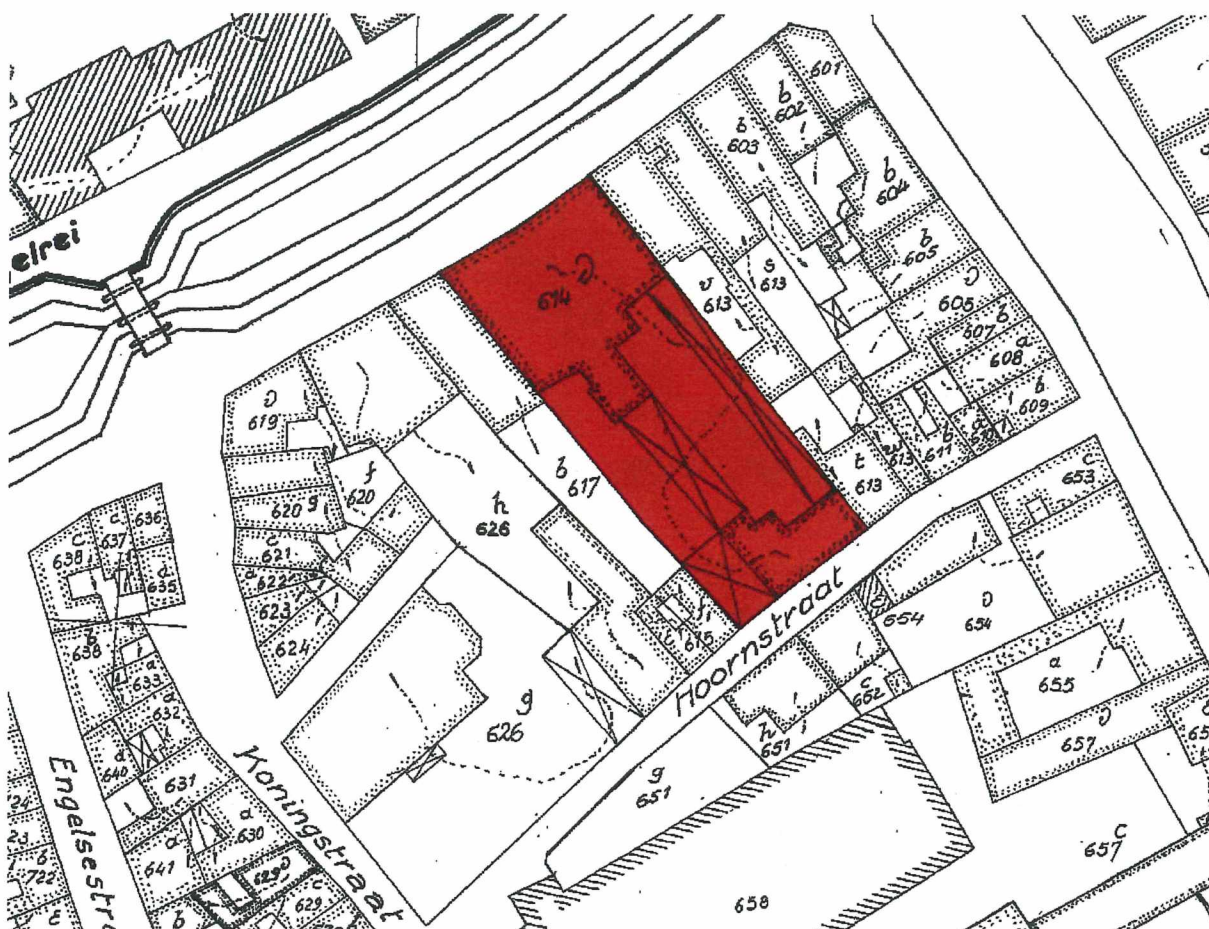
Het opgravingsterrein bevindt zich tussen de Spinolarei (16-17) en de Hoornstraat (5-7).

Oostenrijks huisnr.: A3/56

Kadasternr. 1835: A 617

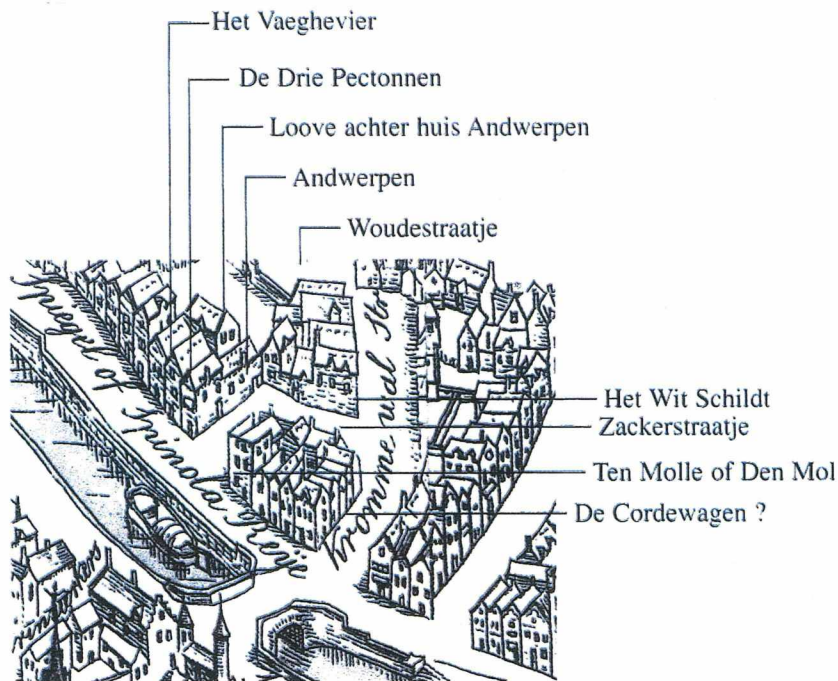
Kadasternr. 2005: A 614d

Topografische kaart 1/10 000: 13-1

3. Historisch onderzoek

3.1. Zackerstraetkin²

Op de kaart van Marcus Gerards (1562) ziet men duidelijk het Zackerstraetkin, dat van de Cromme Wal (Koningstraat) oostwaarts liep en dan noordwaarts afdraaide naar de Spinolarei. Het Zackerstraetkin vormde op die manier de zuidelijke en oostelijke begrenzing van een apart huizenblok, een zgn. teerling. De breedte van de straat strookt evenwel niet met de realiteit: Marcus Gerards beeldde de straat veel breder af dan ze in werkelijkheid was. Tegenwoordig is dit straatje slechts gedeeltelijk zichtbaar in het straatbeeld: alleen het zuidelijke deel, A 625 op de Popp-kaart (1865), is nog zichtbaar in de Koningstraat. Het noordelijke deel werd in de 18de eeuw gesupprimeerd: bij verbouwingswerken aan *Den Mol*, behorend tot het huizenblok, werd het Zackerstraetkin in 1778 dichtgebouwd tot tegen *Het Vaeghevier/De Drie Pectonnen*. Omwille van deze 18de-eeuwse verbouwing was het aanvankelijk niet duidelijk hoe het Zackerstraetkin op het huidige stratennet geprojecteerd moest worden. Deze lokalisatie was van cruciaal belang om ook het opgravingsterrein op de kaart van Marcus Gerards te kunnen situeren. De studie van de percelleringsstructuur, de historische akten en de bouwfysische kenmerken van de gebouwen langs de Spinolarei wijzen er op dat het Zackerstraetkin tussen Spinolarei 14 en 15 (de *Coehoorn/De Drie Pectonnen*) moet gesitueerd worden.

Sinds de Middeleeuwen stonden er meerdere gebouwen aan de oostkant van het Zackerstraetkin. Op de noordoosthoek van het straatje bevond zich *De Drie Pectonnen* (de *Coehoorn*), daarnaast *Het Vaeghevier*. Achter *De Drie Pectonnen* stonden het huis *Andwerpen* en een zgn. dwarslove: een gebouw waarvan de daknok parallel is aan de straat. Dit perceel kwam met een poortje uit in het Woudestraatje (Hoorstraat). Tegen het einde van de 16de eeuw waren verscheidene huizen langs de Cromme Wal (Koningstraat) en de Spinolarei reeds samengevoegd en vernieuwd tot grotere woningen. Geen van de gebouwen in het Zackerstraetkin had toen nog een afzonderlijke woonfunctie. Ze waren ofwel

² Deneweth H. & Kemel Y. 2000, pp. 152-154.

opslagplaatsen, achterhuizen of stallingen voor buurhuizen geworden. Het pand *Andwerpen* bijvoorbeeld werd een achterhuis bij de *Drie Pectonnen*.

Het samenvoegen van kleine woonhuizen moet in verband gebracht worden met de leegstand in de stad op het einde van de 15de eeuw, nadat de buitenlandse naties Brugge verlaten hadden. Kleine huizen met voorgevel aan de straatkant werden samengevoegd tot ruimere woningen. Achterliggende gebouwen werden ingepalmd als opslagplaats, stalling of keuken voor het hoofdgebouw. Herbergen en boeien werden omgevormd tot woningen en verschillende steegjes werden privé-bezit.

3.2. Het Woudestraatje³

Het Woudestraatje, de huidige Hoornstraat, vormt de verbinding tussen de Cromme Wal (Koningstraat) en de Verversdijk. In documenten uit de eerste helft van de 15de eeuw komt ook de naam Goudinstraatje vrij courant voor. Deze naam verdwijnt evenwel tegen het einde van de 15de eeuw, ten voordele van de naam 'Woudestraatje'. Zowel *goudin* als *woude* verwijzen naar het verversambacht: *goudin* is het Middelnederlandse woord voor goudgeel, gulden of gouden. *Woude* of *wouw* is een plantensoort die een gele kleurstof oplevert om o.a. wol en laken te kleuren. De straatnaam Hoornstraat verwijst naar het hoekhuis Den Hoorne, dat zich aan de Verversdijk bevond.

3.3. Het Vaeghevier (Spinolarei 16-17)⁴

Spinolarei 16/17 komt volgens de historische bronnen overeen met het perceel JAN/0335: 't Vaeghevier⁵. In de 18de-eeuwse kopie van de zestendelen wordt een resumerende beschrijving gegeven van de perceelsevolutie van de betrokken huizen.

Het huis langs de Spinolarei (JAN/0335) was samengevoegd met JAN/0350²; dit laatste pand was in 1580 een zgn. boeie aan de noordkant van het Woudestraatje (Hoornstraat). In 1609 wordt het omschreven als twee boeien met twee *cameren* erboven; in 1693 als twee boeien met een grote zoldering en erf. De eigenaar was meester Robert Simpson, vinder van de warandatie van de mede. Mede (meekrap) is de plantaardige kleurstof die door de ververs gebruikt werd om wol of linnen rood te kleuren. Bijgevolg kan vermoed worden dat er zich op het terrein opslagplaatsen voor meekrap bevonden. De originele zestendelen vermelden ook dat het erf van het huis de drie Pectonnen (JAN/0334) zich tot aan de boei(en) van Robert Simpson uitstreckte. Het erf van de Drie Pectonnen had een uitgang in de Hoornstraat onder de boei van Robert Simpson door. Wanneer deze boeien (JAN/0350²) afgebroken zijn, is niet helemaal duidelijk; het erf werd samengevoegd bij het Vaeghevier.

Bij het Vaeghevier hoorde vanaf 1653 ook een achterhuisje (JAN/0350-1), gelegen in het Woudestraatje; dit huis is in de 18de eeuw een particuliere woning.

Interessant is ook het gegeven dat het pand Andwerpen (JAN/0322), gelegen in de bocht van het Zackerstraetkin, in de 17de eeuw beschreven wordt als een mouterij. De ast van die mouterij werd in 1633 verkocht aan JAN/0350², dat behoorde tot het domein van het Vaeghevier (zie hierboven).

Uit het historisch bronnenonderzoek blijkt dat Andwerpen (JAN/0322), de Drie Pectonnen (JAN/0334), het Vaeghevier (JAN/0335) en de vermelde boeien zeker tot het derde kwart van de 16de eeuw samengehoord hebben, althans qua eigendom.

³ Deneweth H. & Kemel Y. 2000, pp. 154-156.

⁴ Schriftelijke mededeling H. Deneweth en Y. Kemel.

⁵ www.huizenonderzoekbrugge.be

15de eeuw

Uit de akten blijkt dat het huis 't Vaeghevier in 1448 in gebruik is als herberg voor makelaar Antheunis vande Vagheviere. Het gaat om een perceel met boeien, *streckende tot aan het Woudestraetken*. Het huis De Coehoorn (Spinolarei 15) is op dat ogenblik eveneens eigendom van Antheunis vande Vagheviere. In 1455 wordt De Coehoorn, *met poort uitkomende in het Sackerstrateken*, door de kinderen van Antheunis vande Vagheviere verkocht.

16de eeuw

Bij de aankoop van het perceel door Robert Fyf en Jacquemyne Wyts op 5 maart 1577 werd een beschrijving opgemaakt van het perceel.

Een huis met toebehoren genaamd Het Vaeghevier staande ten voorhoofde tussen de Connincx en de Stroobrugghen naast het huis genaamd Het Maagdenhooft (Spinolarei 18) met gemene muur en goot aan de oostzijde en het huis genaamd De Drie Pectonnen (de Coehoorn) aan de westzijde. Achterwaarts strekkende met een grote plaatse van lande en een bornepitte (waterput) daar in staande en uitkomend met een poortje in het Woudestraatje (Hoorstraat) welke loopt naar de Verversdijk. Op het perceel staat ook nog een grote achterboei en een distilleerhuis. Het distilleerhuis was voordien een paardenstal.

In 1579 wordt het huis aangekocht door de weduwe van Renier Verplanck de oude; zij was eveneens eigenares van het buurhuis *De Coehoorn*.

18de eeuw

Na 1778 wordt *De Drie Pectonnen* opnieuw samengevoegd met *Het Vaeghevier*.

4. Archeologisch onderzoek

4.1. Fase 1: tuin nr. 17

1. 13de-eeuwse gebouwresten

De oudste bewoningssporen gaan terug tot de late Middeleeuwen (13de/14de eeuw). Tot deze fase behoren onder andere twee bakstenen vloertjes en enkele rechtlijnige uitbraaksporen, die over een grote afstand gevolgd konden worden. Opvallend was de vaststelling dat deze sporen zich op een vrij hoog niveau bevonden: slechts 1,20m onder de betonplaat van de speelplaats. Vloer II/S3 bestaat uit één laag natuurstenen en bakstenen (halve en volledige moefen; afwisselend horizontaal en verticaal geplaatst), gelegd volgens een geometrisch patroon. De aanwezigheid van een vloerbed kon nergens vastgesteld worden. Tussen de stenen kon ook nergens kalkmortel of een ander bindmiddel vastgesteld worden. De vloer bleek in het noorden gedeeltelijk verstoord te zijn door de aanlegkuil van de postmiddeleeuwse waterput II/S2. In het oosten vertoonde het vloertje een rechtlijnige begrenzing, gedeeltelijk afgelijnd door volledige moefen (29x14cm, 29,5x14,5cm).

Deze begrenzing correspondeert met een uitbraakspoor (II/S29) dat zich ten oosten van deze vloer bevindt. Het gaat om een rechtlijnig spoor, bestaande uit concentraties baksteen en kalkmortel, dat in het O-profiel verdwijnt en bijgevolg slechts gedeeltelijk onderzocht kon worden. Vermoedelijk gaat het om hetzelfde uitbraakspoor als II/S4. In dezelfde lijn bevindt zich meer noordwaarts een gelijkaardig uitbraakspoor, dat uit dezelfde periode dateert: II/S30. Hoe deze uitbraaksporen geïnterpreteerd moeten worden, is nog onduidelijk. Behoren deze sporen tot één of meerdere gebouwen of moet eerder in de richting van perceelsscheidingen gedacht worden?

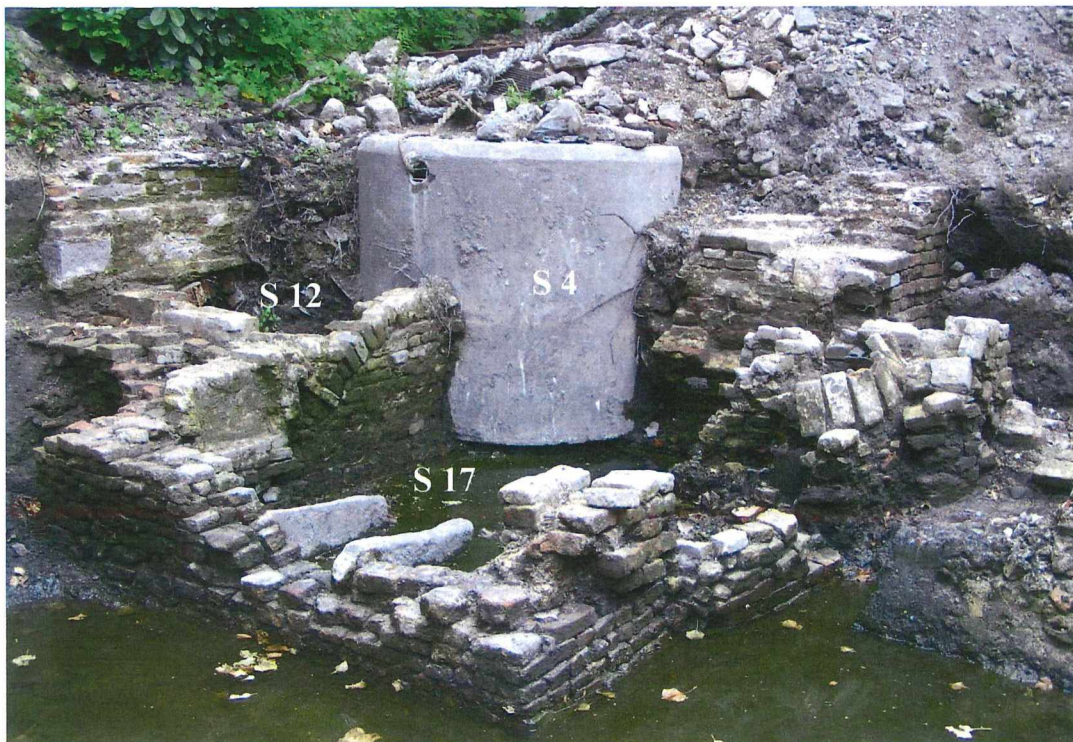
Vloer I/S7-II/S10 bestaat eveneens uit één laag bakstenen, hoofdzakelijk onvolledige bakstenen (12,5x6cm), en slechts twee natuurstenen. Alle bakstenen bleken in tegenstelling tot vloer II/S3 horizontaal gelegd te zijn, in een vrij regelmatig verband. Opnieuw konden noch een vloerbed, noch enige vorm van bindmiddel tussen de stenen vastgesteld worden. Aan de westzijde van deze vloer kwam opnieuw een duidelijke rechtlijnige begrenzing voor, corresponderend met een oppervlakkig uitbraakspoor.

Het verloop van dit uitbraakspoor (I/S21) kon moeilijk onderzocht worden door de wateroverlast tijdens de maand maart. Uit het onderzoek kon wel opgemaakt worden dat het uitbraakspoor niet alleen correspondeerde met het vloertje, maar ook met een bakstenen pijler (I/S6). Vermoedelijk moet deze geïnterpreteerd worden als een funderingspijler, waarop een spaarboog rustte.

Deze uitbraaksporen bleken in tegenstelling tot enkele andere muren zeer oppervlakkig te zijn. Dit doet ons vermoeden dat we met de bakstenen funderingen van één of meerdere houten gebouwen te maken hebben. Op basis van het gerecupereerde aardewerk in de vulling konden deze uitbraaksporen in de 13de/14de eeuw gedateerd worden. Houten gebouwen waren niet zo uitzonderlijk in deze periode: in de late Middeleeuwen waren de meeste stadswoningen opgetrokken uit houten constructies. Houten voorgevels bleven zelfs het straatbeeld domineren tot in de 17de/18de eeuw; uit archiefonderzoek blijkt dat ook de twee voorgevels van Spinolarei nr. 16 pas eind 17de eeuw versteend zijn.

Wellicht behoren de uitbraaksporen tot een zgn. achterhuis, dat deel uitmaakte van de bewoning langs de Spinolarei. Welke functie dit achterhuis had, kon niet uitgemaakt worden. Interessant is dat de laatmiddeleeuwse datering van deze structuur in verband te brengen is met de eerste bewoning langs de Spinolarei. Algemeen wordt immers aangenomen dat de eerste gebouwen langs de Spinolarei rond 1200 opgetrokken zijn. Ook de dakkap van het meest westelijke huis van Spinolarei nr. 16 werd op basis van dendrochronologisch onderzoek rond 1275 gedateerd.

2. Beerputten in de noordelijke zone

BEERPUT I/S 12

In de noordelijke zone van het opgravingsterrein kwamen twee bakstenen beerputten aan het licht (I/S12 en I/S17), die allebei doorsneden zijn door een moderne put (I/S4). De westelijke beerput (I/S12) wordt gekenmerkt door de aanwezigheid van een vrij goed bewaard bakstenen gewelf (14 x 6,5cm). Het gaat om een OW georiënteerd gewelf, in tegenstelling tot het gewelf van de aanpalende beerput I/S17 dat NZ georiënteerd is. Zowel uit de studie van de kalkmortel als van het metselwerk blijkt dat het gewelf niet meer volledig origineel is, maar met recuperatiemateriaal hersteld is. Uit historische bronnen blijkt dat beerputgewelven dikwijls hersteld werden na het legen van de beerput.

In het oostelijke gedeelte van de beerput bleek het gewelf niet aanwezig of verstoord te zijn; mogelijk bevond zich in deze zone een stortgat. Op hoger niveau bevond zich namelijk boven de beerput een rechthoekige constructie, opgebouwd uit recuperatiemateriaal en vrij harde kalkmortel. Deze postmiddeleeuwse constructie werd aanvankelijk in verband gebracht met de riool, die uit dezelfde periode dateert. Maar door het ontbreken van een

bodem in deze put, moet de vraag gesteld worden of deze structuur niet eerder met de beerput moet geassocieerd worden, die zich net onder de put bevindt. Misschien moet deze put eerder geïnterpreteerd worden als een postmiddeleeuwse stortkoker. Een andere plausible mogelijkheid is dat deze put een mangat is, waarlangs de beerput geruimd werd.

Uit bijkomend onderzoek bleek dat er zich in de noordwestelijke hoek van de beerput nog een andere postmiddeleeuwse stortkoker bevond. Opmerkelijk was de vaststelling dat men het volume van de oorspronkelijke beerput verkleind had door op ca. 50cm van de oorspronkelijke westelijke zijmuur van de beerput een nieuwe muur te bouwen. Deze muur kon om veiligheidsredenen niet verder onderzocht worden. In het noordwesten bleek deze muur betegeld te zijn met rechthoekige witte faïence-tegeltjes, wat erop wijst dat zich hier een stortkoker bevond. Deze verbouwing ging bovendien gepaard met de aanleg van een bakstenen vloer in de beerput. Deze vloer bevond zich op een diepte van 1,74m t.o.v. het gewelf.

BEERPUT I/S17

1) Constructie

Van de oostelijke beerput (I/S17) is enkel nog de aanzet van het stenen gewelf bewaard aan de noordelijke zijde. Zoals eerder vermeld gaat het, in tegenstelling tot het gewelf van I/S12, om een NZ georiënteerd gewelf. De bakstenen waaruit het gewelf opgebouwd is, zijn zgn. moefen (28/29x6/6,5cm). Mogelijk werd het gewelf verstoord door de aanleg van de postmiddeleeuwse riool, die zich boven de beerputvulling en ongeveer op het niveau van het gewelf bevond. Of de recuperatiestenen, waarmee de riool opgebouwd is, afkomstig zijn van de beerput, kon niet vastgesteld worden.

Deze beerput is op bouwtechnisch vlak complexer dan beerput I/S12. De beerput is namelijk verdeeld in twee tussenruimten, gescheiden door een smal muurtje. Deze tussenmuur wordt gekenmerkt door de aanwezigheid van een segmentboog in het midden, opgebouwd uit één rij volledige bakstenen (20x9x5cm). De maximale opening van de boog bedroeg 1,30m. Boven de zuidelijke tussenruimte bevinden zich twee natuurstenen, diagonaal ingewerkt in het metselwerk. Wat de precieze functie van deze natuurstenen is, blijft onduidelijk. Bevond zich onderaan de natuurstenen ooit een houten vloertje of maken de natuurstenen deel uit van een bepaald type stortkoker?

Het voorkomen van de tussenruimten in deze beerput roept ook enkele vragen op. In sommige beerputten komen aparte ruimtes voor, die dienst deden als overloop. Op deze manier bleven de vaste bestanddelen (beer en afval) in één ruimte hangen, terwijl de vloeibare bestanddelen (water en urine) naar een andere ruimte overliepen. De put raakte op die manier veel minder snel vol, wat een belangrijk voordeel was voor de bewoners. Andere beerputten bestaan uit twee verschillende ruimten omdat de beerput zich op een perceelsscheiding bevond. In dat laatste geval stond aan elke kant van de eigendomsgrens een toilet, waarvan de stortkoker in de gezamenlijke beerput uitkwam. Er zijn evenwel geen aanwijzingen dat de perceelsscheidingen op het onderzochte terrein oost-west georiënteerd zijn, maar eerder noord-zuid.

In de zuidwestelijke hoek van de beerput bevond zich waarschijnlijk een stortkoker (rode pijl): het gaat om een rechthoekige constructie, gekenmerkt door een overdadig gebruik van kalkmortel. Uit het onderzoek blijkt dat deze stortkoker in elk geval tot de originele constructie behoort en niet later toegevoegd werd.

In de noordelijke muur van de beerput, net onder de aanzet van het gewelf, bevindt zich een tweede opening (37x30cm). Zowel onder als boven de rechthoekige opening komt Doornikse kalksteen voor (dikte: 8cm). Ten oosten van deze opening lijkt de noordelijke muur in een latere fase verbouwd te zijn.

Dit kanaaltje, dat zich verder in noordelijke richting uitstrekt, kon niet verder onderzocht worden. De noordelijke zone van de tuin werd immers niet bedreigd door de aanleg van de parkeerplaats. Op de vraag of dit kanaal in verbinding stond met het hoofdgebouw langs de Spinolarei, kan bijgevolg geen antwoord geformuleerd worden. Ook de vraag of deze goot moet geïnterpreteerd worden als een toevoer- of eerder als een afvoergoot, blijft onbeantwoord.

In de noordelijke muur werd vermoedelijk een oudere structuur geïntegreerd. Het gaat om een blok metselwerk met baksteenformaat 10/12 x 6/7cm, dat 7cm vooruitspringt. Deze blok bleek niet in verband gebouwd te zijn met de rest van de noordelijke beerputmuur. Omdat de noordelijke zone van de tuin niet onderzocht werd, is het quasi onmogelijk om deze structuur te interpreteren.

Zowel in de noordelijke als in de tussenmuur komen op dezelfde hoogte twee min of meer vierkante balkgaten (13x13cm) voor. In de onderste opening werd zelfs nog een volledige houten balk *in situ* aangetroffen. Deze houten balken deden dienst tijdens de constructie van de beerput: hierop rustte namelijk de houten constructie voor het metselen van het opgaand muurwerk en het bakstenen gewelf.

2) Vulling

De beerputten van de Spinolarei worden gekenmerkt door een zgn. natte vulling. De grondwatertafel staat hier zo hoog dat een groot deel van het gedumpte afval geen tijd kreeg om te verrotten en te desintegreren. Hierdoor blijven in dergelijke contexten meer overblijfselen van vergankelijk organisch materiaal bewaard zoals leer (schoenzolen), hout, bot... In de vulling van I/S17 werd een vrij grote hoeveelheid dierlijk bot aangetroffen. Het gaat om consumptieafval, dat nog verder door de archeozoöloog bestudeerd moet worden. De zuurstofarme context van de beerput is bovendien ideaal geschikt voor de bemonstering van archeobotanische resten. Het onderzoek van zaden en pitten kan belangrijke informatie opleveren i.v.m. het landschap (hoe zag het landschap eruit?), de landbouw (welke planten werden er lokaal geteeld?), handel (welke planten werden geïmporteerd?) en consumptie van planten (welke planten stonden op het menu?).

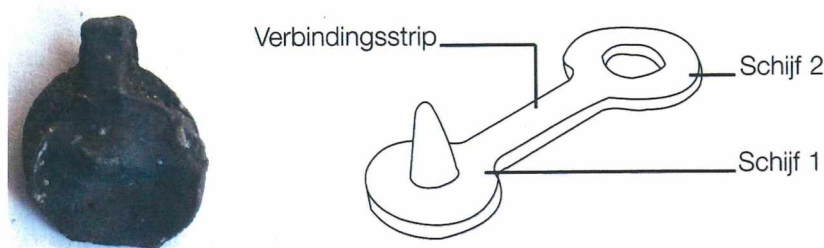
In de vulling van deze beerput bevond zich ook een vrij grote hoeveelheid aardewerk. Opmerkelijk is dat het om een vrij vermengde vulling gaat; van een echt gesloten context is niet echt sprake. Het meeste aardewerk kon in de late 16de/17de eeuw gedateerd worden. Een klein percentage, waaronder een speelgoedkannetje in Siegburg steengoed, hoort evenwel in de 14de/15de eeuw thuis. Een niet onbelangrijke groep is dan weer jonger dan de hoofdgroep en moet in de 18de eeuw gedateerd worden. Hiertoe behoren onder andere fragmenten van Westerwald kannen met typische ronde parelknoppen.

Behalve aardewerk, kwamen tijdens het onderzoek van de beerput ook enkele metalen voorwerpen aan het licht. We vermelden een tinnen water- of voederbakje, dat ooit thuis hoorde in een volière of vogelkooi. Dergelijke recipiënten werden ook in steengoed vervaardigd. Het bakje is aan de voorkant vrij goed bewaard; de achterkant daarentegen vertoont een vrij grote scheur. Op de voorzijde komen twee vogels, waarschijnlijk adelaars, voor.

Normaal gezien bevindt zich ter hoogte van de rand een gietuitje; deze bleek niet (meer) aanwezig. Dergelijke voorwerpen werden gegoten: halverwege de zijkanten en aan de onderkant is de gietnaad duidelijk zichtbaar. Een gelijkaardig waterbakje, gevonden aan de Kruisvest (Brugge), werd in de 15de-16de eeuw gedateerd⁶. Ook in de vulling van een afvalput op de site burghotel (Brugge), gedateerd in de 16de-18de eeuw, werd een gelijkaardig drinkbakje aangetroffen⁷.

In de vulling bevond zich ook een lakenloodje, ook wel textielloodje genoemd. Het productieproces van ruwe wol tot eindproduct onderging een aantal keuringen, waarna telkens een loodje aangebracht werd als bewijs. Veel stoffen waren voorzien van meerdere lakenloden. Bekend zijn onder andere de loden met een lenteaanduiding, de verfloden en de staalloden, die de kwaliteit van de geverfde stof aangaven. Niet alle steden maakten gebruik van deze afzonderlijke loden; sommige steden vermeldten alle informatie op één lood.

Het lakenloodje behoort tot het meest voorkomende type: twee platte schijven, verbonden door een verbindingsstrip. Dit type komt voor vanaf de 13de eeuw tot de 19de eeuw. Eén van de schijven is aan de achterzijde voorzien van een pin die door de stof werd gedrukt en tijdens het buigen in de uitsparing van de contraschijf valt, waarna het wordt samengeknepen met een tang. In de tang was de afbeelding en het opschrift gegraveerd. De loden werden gegoten in stenen mallen.

Verder moet ook de vondst van een tinnen achthoekig hangertje vermeld worden. Het hangoogje, dat oorspronkelijk aan de bovenrand voorzien was, ontbreekt. Hiermee kon het hangertje aan een koortje of aan een ketting gehangen worden. Op de voorzijde is een rechtstaande Mariafiguur afgebeeld, met Christus op de linkerarm en een staf in de rechterhand. De onderkant is slechts gedeeltelijk bewaard; van het opschrift is enkel nog "DAME" te lezen. Op de achterzijde komen twee knielende figuren voor. Het opschrift op de achterzijde is zeer slecht leesbaar.

⁶ Vandenberghe S. 1988, 175, 176.

⁷ Hillewaert H. & Verhaeghe F. 1991, 244.

In de vulling werden ook enkele muntjes aangetroffen. Slechts één munt was zeer goed bewaard. Het gaat om een oord van Filips IV, met op de voorzijde een kruis opgebouwd uit een kroon (boven) en de wapenschilden van Oostenrijk (links), Bourgondië (rechts) en Brabant (onder) met centraal een vuurslag. Op de keerzijde is het gekroonde wapenschild van de koning afgebeeld. Deze munt werd in 1665 geslagen, vermoedelijk in Doornik.

3) Structuren op de vulling van I/S17

Opmerkelijk is het feit dat er zich in de vulling van beerput I/S17 enkele structuren bevinden, die vermoedelijk gebouwd zijn na de opgave van de beerput. Uitgaande van het gedateerde aardewerk uit de beerputvulling, kan gesteld worden dat deze structuren jonger zijn dan de 18de eeuw. Het gaat bijgevolg om postmiddeleeuwse structuren.

Het gaat onder andere om een cirkelvormige bakstenen structuur (I/S13), opgebouwd uit recuperatiemateriaal (9,5x5cm, 10x4,5cm, 11x4,5cm). Deze structuur heeft een diameter van 70cm en een hoogte van 60cm. Onderaan ontbreekt een bodem. In andere stadscontexten zou een dergelijke structuur zonder enige twijfel als een waterput geïnterpreteerd worden. Enkel over de vraag of deze waterput dan voor ambachtelijk dan wel huishoudelijk gebruik diende, zou discussie kunnen bestaan.

De cirkelvormige structuur die tijdens het huidig onderzoek aangetroffen werd, bleek evenwel aangelegd te zijn op een beervulling. Het hoeft geen betoog dat dit niet bevorderlijk is voor de kwaliteit van het water. De hypothese van de waterput lijkt dan ook niet echt op te gaan voor deze structuur. Interessant is ook de vaststelling dat I/S13 blijkbaar nog in gebruik was tijdens de aanleg van de postmiddeleeuwse riool. Ter hoogte

van I/S13 werd de riool immers tegen de cirkelvormige structuur aangebouwd. Eveneens interessant is de vaststelling dat I/S13 zich recht voor de rechthoekige opening in de noordelijke muur bevindt; dit lijkt erop te wijzen dat deze aan- of afvoergoot tijdens de aanleg van de cirkelvormige structuur niet langer in gebruik was. Men kan zich de vraag stellen of I/S13 niet als een postmiddeleeuwse storkoker zou kunnen geïnterpreteerd worden.

I/S13 doorsnijdt een oudere cirkelvormige structuur, bestaande uit een bakstenen bovenbouw (I/S20) en een houten ton (I/S40) onderaan. De bovenbouw bestaat uit één rij volledige bakstenen (23x11x5cm), die verticaal geplaatst zijn en die bij mekaar gehouden worden door een ijzeren hoepel aan de binnenkant. Het baksteenformaat suggereert dat deze postmiddeleeuwse structuur opgebouwd is uit recuperatiemateriaal.

De houten kuip heeft een diameter van 60cm en bestaat uit 15 duigen. Deze planken werden aan de buitenkant samengehouden door stevige twijgen. Zowel de planken als de twijgen zullen nog verder onderzocht worden; dit hout kan immers belangrijke informatie opleveren over het landschap en de vegetatie. Dendrochronologisch onderzoek kan definitieve gegevens opleveren over de exacte datering van deze structuur.

Vermoedelijk gaat het om een herbruikte ton. Tonnen waren immers zeer populaire verpakkingsmaterialen in de (Post-) Middeleeuwen, vergelijkbaar met manden en kisten. In tonnen werden vloeistoffen zoals wijn en ingemaakte producten zoals vlees en groenten vervoerd. De formaten van tonnen kunnen sterk uiteenlopen: zowel zeer grote (hoger dan 2m), als kleine (slechts 40cm hoog) komen voor.

Aanvankelijk werd de houten kuip van de Spinolarei in verband gebracht met het verversambacht. Een vrijwel identieke constructie (bakstenen bovenbouw + houten ton) werd reeds eerder aangetroffen bij het archeologisch onderzoek in de Verversdijk. In die opgraving werden de houten tonnen geïnterpreteerd als verfbakken of spoelbakken in de laatmiddeleeuwse ververij. De tonnen aan de Spinolarei, die trouwens jonger zijn dan de tonnen van de Verversdijk, hebben hoogstwaarschijnlijk een andere functie. Mogelijk moet de ton gezien worden als een voorloper van I/S13 en hebben ze bijgevolg dezelfde functie.

3. Beerputten in de zuidelijke zone

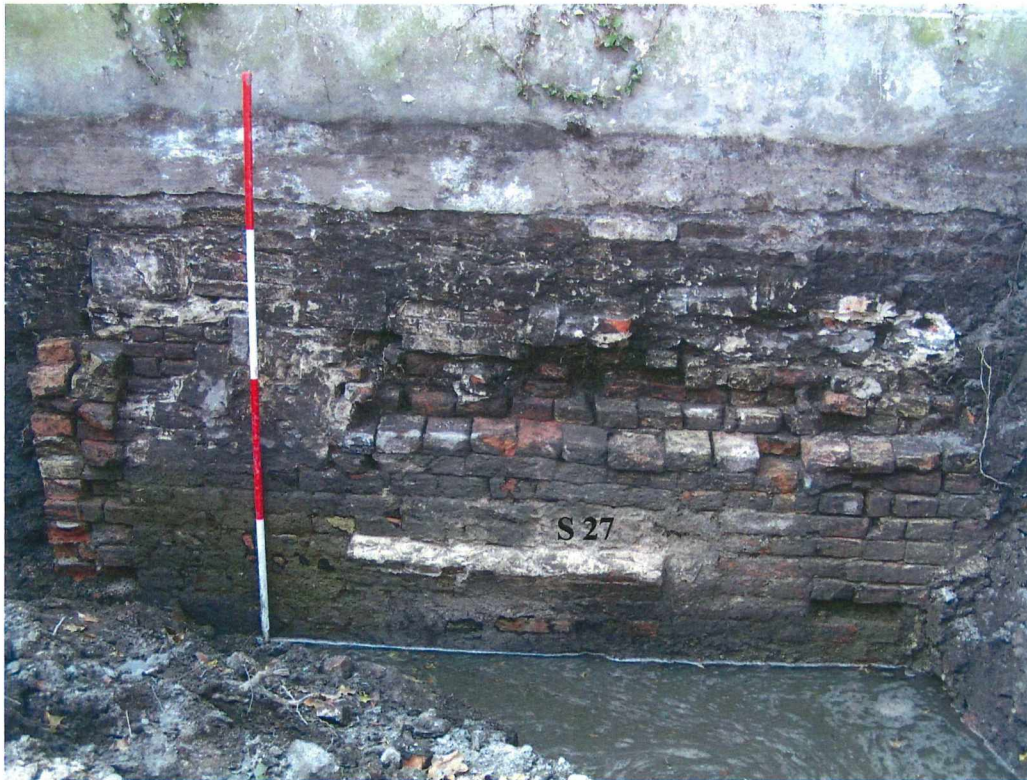
Ook in de zuidelijke zone van het terrein, tegen de Hoornstraat, konden drie beerputten onderzocht worden. Het gaat om bakstenen structuren, waarvan er twee de aanzet van een bakstenen gewelf vertoonden. Aangezien geen verdere bewoningssporen aangetroffen zijn, wordt aangenomen dat ook deze sporen horen bij de bewoning langs de Spinolarei. Deze hypothese wordt bevestigd door de historische informatie uit het huizenonderzoek.

Beerput II/S26 is een rechthoekige constructie van 1,45m op 2,02m, met een insprong aan de zuidwestelijke zijde. De bewaarde hoogte van de oostelijke muur bedroeg 1,55m; van de westelijke muur slechts 85cm. Ook de noordoostelijke hoek van de beerput bleek tot op een vrij diep niveau uitgebroken te zijn. Alle muren waren in verband gebouwd en bestonden uit volledige en halve moefen (32x15x5,5cm).

Deze beerput kon op basis van het gerecupereerde aardewerk in de 2de helft 14de/15de eeuw gedateerd worden. Naast aardewerk werden er ook enkele bijzondere stukken aangetroffen, waaronder een penning en een houten handvat van een wapen.

Beerput II/S27 bevond zich aan de westelijke zijde van II/S26. Wat het baksteenformaat betreft, bleek de beerput opnieuw opgebouwd te zijn uit zgn. moefen (30x15x8). De westelijke zijmuur, die de aanzet van een OW georiënteerd gewelf vertoont, is geïntegreerd in de gemeenschappelijke scheidingsmuur. Vermoedelijk bevindt zich tegen deze scheidingsmuur, in de zuidwestelijke hoek van de beerput, een stortkoker. De diepte van deze beerput bedraagt 2,08m t.o.v. het gewelf. De vulling van deze beerput bleek vrij vermengd te zijn (organische vulling vermengd met vrij veel baksteenpuin), wat zich ook weerspiegelde in de datering. In de vulling bevond zich zowel 14de/15de-eeuws, als postmiddeleeuws aardewerk.

Beerput II/S25 bevindt zich ten zuiden van de hierboven beschreven beerputten, op 80 cm van de gemeenschappelijke scheidingsmuur. De breedte van de beerput (binnenwerks) bedroeg 1,20m; de lengte 1,5m (binnenwerks) en de bewaarde hoogte van de muren 1,67m. II/S25 kon op basis van het aardewerk gedateerd worden in de 15de/16de eeuw en bevatte, naast aardewerk, een insigne in tin/lood legering. Het stelt een miniatuur zwaard en schild voor en is achteraan voorzien van een gedeeltelijk bewaard haakje, waarmee het op de kledij kon opgespeld worden.

4. Postmiddeleeuws rioolstelsel

Tot de postmiddeleeuwse periode behoort een rioolstelsel, bestaande uit een OW georiënteerde riool en een NZ georiënteerde riool. Het stelsel was nog slechts gedeeltelijk bewaard: het zuidelijke verloop van de NZ riool bleek immers uitgebroken te zijn.

OW RIOOL

De OW riool (I/S1) bevindt zich boven de vulling van beerput I/S17; de riool is bijgevolg jonger dan de beerput. De riool is ook jonger dan beerput I/S12: aan de westzijde rust de bodem van de riool immers gedeeltelijk op het gewelf van de beerput. De riool is opgebouwd uit recuperatiemateriaal, meer bepaald halve moefen (14,5x5,5cm), en vierkante dekstenen (33x34x4cm) in Doornikse kalksteen. Opvallend kenmerk was het overvloedig gebruik van zachte kalkmortel. De hoogte van de riool bedroeg 21cm; de breedte (binnenwerks) 20cm. In een latere fase bleek de riool verbouwd te zijn: aan de oorspronkelijke OW constructie werd een NZ kanaaltje toegevoegd. Dit gootje bestond immers uit kleinere bakstenen (20x9,5x5cm) en een grijze i.p.v. een beige kalkmortel. Deze jongere aanpassing kon evenwel niet verder onderzocht worden, vermits ze doorsneden wordt door de recente waterput I/S4. De OW riool werd tijdens deze aanpassingswerken in het uiterste westen afgesloten met enkele bakstenen (19x9,5x5cm).

NZ RIOOL

De NZ riool (II/S1) is zeer gelijkaardig van constructie als de OW riool: dezelfde baksteenformaten, dezelfde kalkmortel, dezelfde aantal baksteenlagen. Bij de NZ riool kwamen evenwel geen dekstenen meer voor. Vermoedelijk behoorden ze wel tot de originele constructie. In het zuiden wordt de riool immers afgesloten met een deksteen in Doornikse kalksteen.

Zowel het baksteenverband in de bodem als het voorkomen van concentraties kalkmortel op het terrein in de lijn van deze riool, wijzen erop dat deze riool oorspronkelijk verder liep in zuidelijke richting. Mogelijk moet het uitbreken van de riool gezien worden in het licht van de verbinding van deze riool met de OW riool, deze verbinding was immers niet origineel. Tijdens de verbinding met de OW riool werd het zuidelijke gedeelte van de riool afgesloten met enkele bakstenen (10,5cm), zowel aan de oostelijke als aan de westelijke zijde gedicht met klei.

4.2. Fase 2: tuin nr. 16

1. Pottenbakkersproductie langs de Spinolarei

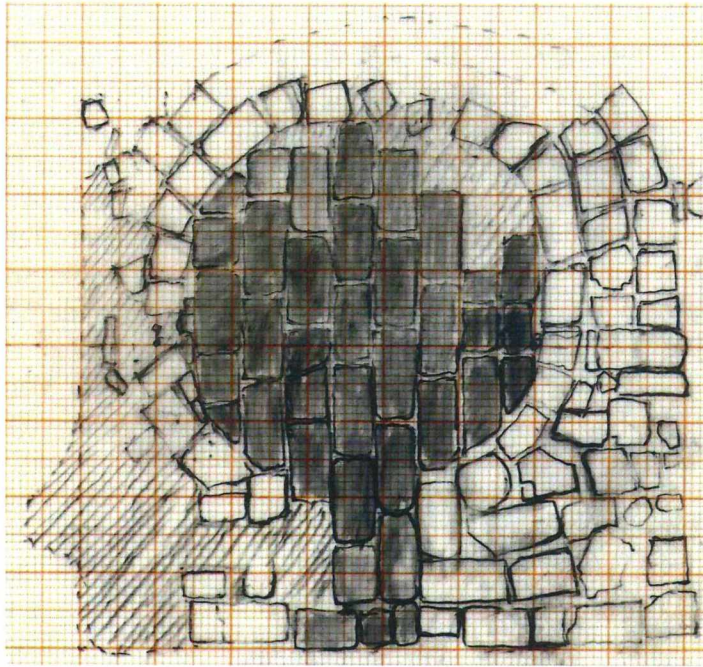
BAKSTENEN POTTENBAKKERSOVENS

Tijdens het archeologisch onderzoek in de tuin van Spinolarei nr. 16 kwam een bakstenen vloer (III/S1) aan het licht. Aanvankelijk was er heel wat verwarring rond deze structuur, omdat er heel wat gelijkenissen waren (zowel in vorm als in opbouw) met de reeds eerder opgegraven verversstookplaatsen. We verwijzen hiervoor naar de stookplaatsen van de site Verversdijk, die in 2003 en 2004/2005 onderzocht zijn. Bovendien bevond het opgravingsterrein zich in de onmiddellijke omgeving van het laatmiddeleeuwse ververskwartier, wat een interpretatie als verversstookplaats aannemelijk maakte.

Meer en meer gegevens doen echter vermoeden dat we hier met een laatmiddeleeuwse pottenbakkersoven te maken hebben. De bakstenen vloer bevond zich namelijk boven twee kuilen, die als pottenbakkersovens geïdentificeerd konden worden. Bovendien werden nergens op het terrein sporen van plantaardige verfstoffen aangetroffen en bleek de oven met hout gestookt te zijn. De opgravingen op de site Verversdijk hebben aangetoond dat de meeste verversovens met turf gestookt waren.

De pottenbakkersoven bestond uit een sleutelgatvormig binnenlichaam, opgetrokken uit volledige bakstenen (23x11x4,5cm), en een hoefijzervormig buitenlichaam opgetrokken uit halve bakstenen. De baksteenfragmenten van het buitenlichaam bleken ingebed te zijn in plastische groene klei. Typologisch gaat het om een oven van het liggend type, waarbij de bakruimte en de stookruimte zich achter elkaar bevinden en niet boven elkaar zoals bij het staand type. Het binnenlichaam is met andere woorden de bakruimte; het buitenlichaam moet vermoedelijk geïnterpreteerd worden als de onderbouw van een bakstenen koepel. Zowel de bakruimte als de ovenkoepel zijn bovengrondse constructies.

Vooraf in de bakruimte vertoonden de bakstenen aan de blootgestelde zijde zware brandsporen: het oppervlak van de meeste stenen bleek zelfs paars verkleurd te zijn door de hitte. Op de vloer van de bakruimte werd een fijn laagje (ca. 1cm) houtskool aangetroffen, dat

voor archeobotanisch onderzoek bemonsterd werd. Opmerkelijk evenwel was de vaststelling dat de grootste concentratie houtskool zich net buiten het noordelijk gelegen stookkanaal bevond. Uit vergelijkingsonderzoek met o.a. ovens opgegraven in Oudenaarde, blijkt dat op het stookkanaal dikwijls een werkput aansloot. Ook hier blijkt deze werkput aanwezig te zijn; deze kon evenwel heel moeilijk afgelijnd worden. Uit de vaststelling dat de aangesneden werkput grotendeels met houtskool gevuld was, kan geconcludeerd worden dat de oven met hout gestookt werd.

Wat de datering betreft, suggereert het formaat van de bakstenen in de bakruimte een datering in de 14de eeuw. Deze datering wordt bevestigd door een randscherf die zich tussen de voegen van de bakstenen bevond.

De oven van de Spinolarei wijkt qua afmetingen sterk af van de voorbeelden die uit de literatuur gekend zijn⁸. De diameter van de onderzochte stookruimte bedraagt slechts 94cm; de lengte van het stookkanaal 48cm en de breedte 34cm. Er is met andere woorden nauwelijks plaats om te stoken of om het aardewerk te stapelen. Opmerkelijk is ook het grondplan: het gaat om een oven van het liggende type, met een rond grondplan. Ovens van het liggende type hadden bovendien steeds een bakplaat, bestaande uit een 4 tot 10cm dikke leemlaag. Vlakliggende bakstenen, zoals we ze hier aangetroffen hebben, zijn minder geschikt als vloer van een pottenbakkersoven, vermits in de stookruimte een hitte van ca. 1000° gecreëerd wordt. De breedte van de buitenmuren, de onderbouw van de koepel, is bij zo'n kleine bakoven ook uitzonderlijk breed.

Uit de vergelijkende studie van Aleike Van De Venne blijkt dat het toeschrijven van een specifieke functie, enkel en alleen op basis van de vorm, zelden met zekerheid kan gebeuren⁹. Slechts door archeobotanisch onderzoek op het terrein en aanvullend historisch onderzoek kan uitgemaakt worden of een oven te relateren is met bakkers, brouwers, ververs, kaarsenmakers of pottenbakkers. We kunnen bijgevolg niet met absolute zekerheid besluiten dat de bakstenen oven van de Spinolarei een pottenbakkersoven is. De studie van het pottenbakkersafval zal hierover meer uitsluitsel moeten geven. De volgende vraag is dan ook cruciaal: komt behalve 13de-eeuws ook 14de-eeuws pottenbakkersafval voor op het terrein?

VOORGANGER VAN DE BAKSTENEN OVEN

III/S1 oversneet een andere, oudere, oven. Deze oven (III/S9) was bijna volledig uitgebroken: slechts vier halve bakstenen, vermoedelijk behorend tot de buitenwand, waren nog bewaard aan de noordelijke zijde. De oven bleek afgedekt te zijn door een laagje groene klei. Daaronder bevond zich verbrande aarde, vermengd met witte kalk.

⁸ De Groote K. 1993, 359-394; De Witte H. 1981, 117-118. Schriftelijke mededeling K. De Groote.

⁹ Van de Venne A. 2006, 106-109.

WERKVLOER?

In tegenstelling tot de meeste ovens in Vlaanderen, blijken de bovenvermelde ovens na de laatste gebruiksfase niet opgevuld te zijn met (pottenbakkers)afval. III/S1 werd volledig afgebroken, met uitzondering van de bodem van de bakruimte en het stookkanaal, en daarna (gedeeltelijk) afgedekt door twee zeer harde kalkmortellagen. Deze mortellagen, die bovenop elkaar lagen, bleken enkel te doorbreken m.b.v. een pikhouweel en met de kraan. De dikte van elke laag bedroeg ca. 10 cm. Het voorkomen van deze lagen werd alleen in de zone boven en ten westen van de pottenbakkersoven geattesteerd. Ten zuiden en ten oosten van de pottenbakkersoven kwamen deze lagen niet voor. Ze bedekten bovendien de werkput, die op het stookkanaal aansloot. Hoe deze niveaus moeten geïnterpreteerd worden, is voorlopig nog de vraag. Mogelijk gaat het om een werkvloer, die in verband te brengen is met activiteiten na het opgeven van de

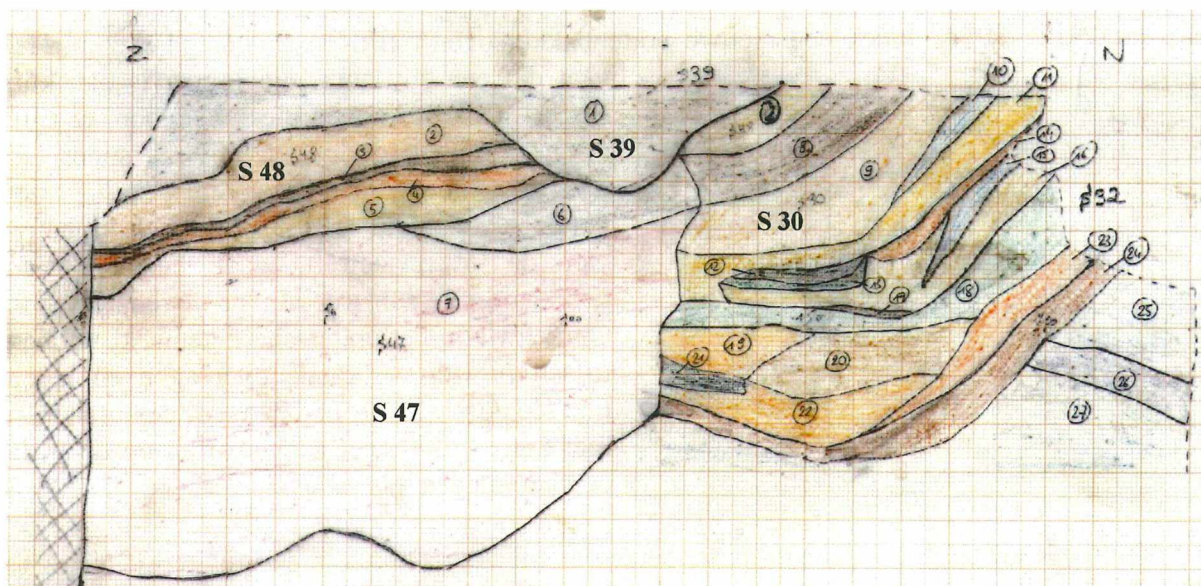
bakstenen pottenbakkersoven. Beide lagen werden bemonsterd, maar of dit meer informatie zal opleveren over de functie van deze vloer is twijfelachtig.

INGEGRAGEN POTTENBAKKERSOVENS

Bij het couperen van de pottenbakkersoven III/S1, kwam op een dieper niveau (30cm lager) een kuil (III/S30) met verschillende lagen gebakken klei aan het licht. Vermoedelijk gaat het om een ovale constructie, waarvan nu nog slechts een kwadrant bewaard is. De afmetingen van de onderzochte zone bedragen 2,10m op 2,50m.

Uit de doorsnede blijkt dat deze kuil heel wat opeenvolgende gebruiksfasen gekend heeft: het juiste aantal fasen is evenwel moeilijk te bepalen. In totaal konden negentien ovenlagen onderscheiden worden; het gaat daarbij zowel om ovenwanden *in situ* als om zgn. technisch afval. Na ieder bakproces blijkt de wand, en gedeeltelijk ook de bodem, besmeerd te zijn met een laag klei van ca. 10cm dik. Deze klei had door het bakken alle tinten van oranje-rood tot bruin-grijs aangenomen en was gedeeltelijk verpulverd door de hitte. Andere ovenlagen konden geïnterpreteerd worden als technisch afval: fragmenten van de koepel, die na het bakproces geheel of gedeeltelijk kapot geslagen zijn. Mogelijk werden ook de wanden gedeeltelijk vervangen. Deze lagen bestonden uit een opmerkelijk lossere vulling dan de *in situ* verbrande ovenwanden. Nergens werd tijdens het onderzoek de aanwezigheid van plantaardig materiaal, zoals stro, als bindmiddel vastgesteld. Alle ovenlagen zijn evenwel bemonsterd en dienen nog verder in detail onderzocht te worden.

Deze ovenkuil werd in de zuidelijke zone oversneden door een jongere kuil (III/S47), waardoor de zuidelijke helft van de oven volledig vernield was. Deze kuil bleek eveneens verstoord te zijn: in het zuiden werd kuil III/S47 oversneden door een uitbraakspoor (III/S56). De vulling van de kuil bestond volledig uit 13de-eeuws pottenbakkersafval. Uit deze kuil werd zoveel mogelijk aardewerk gerecupereerd, omdat de datering van dit aardewerk gegevens oplevert voor de relatieve chronologie van de andere pottenbakkersfasen. Het aardewerk uit deze kuil moet nog verder in detail onderzocht worden; de gerecupereerde hoeveelheid was te groot om binnen deze verwerkingsfase te bestuderen.

Bovenop kuil III/S47 bleek een nieuwe pottenbakkersoven (III/S48) aangelegd te zijn. Het

gaat om een structuur, die jonger is dan kuil III/S47. Ook deze oven bleek verstoord te zijn: in het zuiden door een uitbraakspoor en centraal door een jongere kuil met pottenbakkersafval (III/S39). Wat de opbouw van de oven betreft, gaat het om een gelijkaardige constructie als oven III/S30. Opnieuw kon het onderscheid gemaakt worden tussen *in situ* verbrande ovenlagen en lagen met technisch afval. *In situ* werd een braadpan met korte holle steel aangetroffen op één van de bodemlagen van de oven.

Verskillende elementen wijzen erop dat beide pottenbakkerskuilen in de vroege 13de eeuw te dateren zijn. Zowel de interpretatie als de datering was enigszins verrassend, omdat dergelijke - eerder primitieve - pottenbakkerskuilen doorgaans niet meer voorkomen in de late Middeleeuwen¹⁰.

PRODUCTIE-AFVAL

Tijdens het archeologisch onderzoek kwam een onvoorstelbare hoeveelheid laatmiddeleeuws schervenmateriaal naar boven. Vooral de zone ten noorden van de pottenbakkersovens bleek gebruikt te zijn als stortplaats voor pottenbakkersafval. Deze zone bevindt zich op werpafstand van de ovens; of dit toevallig is of eerder een algemene regel moet nog verder onderzocht worden.

¹⁰ Enkele laatmiddeleeuwse pottenbakkersovens die in Kortrijk opgegraven zijn door Philip Despriet lijken erg gelijkaardig te zijn. Despriet Ph. 1981, 187-206; Despriet Ph. 1987; Despriet 1988.

Een nog onbekend percentage van het schervenmateriaal zijn misbaksels: vaatwerk dat om tal van redenen niet aan de strenge kwaliteitsnormen van de pottenbakkers voldeden. Tot deze categorie behoort vaatwerk dat onvoldoende hard of te hard gebakken werd door een te lange blootstelling aan te hoge temperaturen. Het gebeurde ook regelmatig dat potten tijdens het bakken in elkaar zakten en andere stukken op die manier beschadigden. Er werden ook fragmenten aangetroffen, onder andere oren, die duidelijk in de oven gebarsten waren. Het gaat in hoofdzaak om rood aardewerk; grijs aardewerk werd in veel mindere hoeveelheid aangetroffen. In de categorie van het rood aardewerk blijken zowel geglazuurde als ongeglazuurde fragmenten voor te komen.

BELANG VAN DE POTTENBAKKERSSITE

De vondst van een laatmiddeleeuws pottenbakkersatelier langs de Spinolarei is van zeer grote wetenschappelijke waarde. Vooreerst waren er voor de aanvang van dit archeologisch onderzoek geen gegevens, historisch noch archeologisch, over de aanwezigheid van pottenbakkers langs de Spinolarei. Totnogtoe werd immers aangenomen dat deze ambachtelijke activiteit zich in de Late Middeleeuwen vooral, zometeen volledig, langs de nabijgelegen Potterierei concentreerde. Verder onderzoek zal moeten uitwijzen hoe we dit pottenbakkersatelier moeten interpreteren: gaat het om een geïsoleerd atelier of zijn er aanwijzingen voor een grotere productie langs de Spinolarei? We moeten ons ook de vraag stellen of de aardewerkproductie langs de Spinolarei en de Potterierei gelijktijdig was en of er onderling chrono-typologische verschillen kunnen onderscheiden worden. Over de productie langs de Potterierei is immers vrij veel bekend, dankzij het archeologisch onderzoek van de Stadsarcheologische Dienst tijdens de jaren '70 en '80 en recent post-excavation onderzoek.

De vondst van de pottenbakkersovens is bovendien enorm belangrijk, omdat er nog steeds heel wat vragen bestaan over de organisatie van productiecentra en de productie van bepaalde groepen laatmiddeleeuws aardewerk in onze streken. Het (kwantitatief-) typologisch onderzoek van het pottenbakkersafval, dat op deze basisverwerking zal volgen, zal zonder twijfel tot een beter inzicht leiden in de lokale en regionale kenmerken van het laatmiddeleeuwse aardewerk. Op die manier kunnen de onderzoeksresultaten ook van grote waarde zijn voor andere opgravingen.

Bovendien zullen de resultaten van dit onderzoek ook meer licht werpen op enkele meer economisch-historische en sociaal-historische vraagstellingen. De studie van het aardewerk hangt immers nauw samen met de studie van de afzetmarkten en de verspreiding van het aardewerk buiten het productiecentrum. Het lokale aardewerk dat in Brugge geproduceerd werd, kwam tot ver buiten de landsgrenzen voor. De studie van het pottenbakkersafval uit de Spinolarei is dan ook van internationaal belang.

2. Gebouwresten

In de proefsleuf die ten oosten van de gemeenschappelijke muur tussen nr. 16 en nr. 17 getrokken werd, kwamen enkele interessante gebouwresten aan het licht. Drie muren (III/S16, S17, S18) konden op basis van het baksteenformaat (19,5 x 9 x 4,5cm) in de laat- of postmiddeleeuwse periode gedateerd worden. De verhouding van de bakstenen (vrij dik in verhouding tot de lengte) pleit voor de 15de eeuw; de lengte van de bakstenen pleit voor een latere periode¹¹. Deze resten bevonden zich op een vrij diep niveau en waren slechts zeer oppervlakkig bewaard. Het gaat om OW georiënteerde muren, die slechts gedeeltelijk onderzocht konden worden. Om veiligheidsredenen kon de sleuf immers niet uitgebreid worden in oostelijke of westelijke richting. Hoe deze muren aansloten op de gemeenschappelijke scheidingsmuur kon dan ook niet onderzocht worden. Evenmin verkregen we informatie over het westelijke verloop van de gebouwresten. Hoe deze resten geïnterpreteerd moeten worden, is dan ook onduidelijk.

¹¹ Schriftelijke mededeling Thomas Wets, Monumentenzorg Stad Brugge.

In het noordelijke deel van de proefsleuf bevonden zich twee structuren (III/S14, 15), die jonger zijn dan de hierboven beschreven muren. Beide structuren konden opnieuw slechts gedeeltelijk onderzocht worden. Het meest noordelijke metselwerk (III/S14) is een NZ verlopende muur, opgebouwd uit recuperatiemateriaal (herbruikte moefen) en zachte beige kalkmortel. Het metselwerk is vrij slordig; van enig verband is absoluut geen sprake. Aan de noordelijke zijde blijkt de muur duidelijk uitgebroken te zijn; hierop sloot een onregelmatige afvalkuil gevuld met bouwpuin aan. De diepte van deze afvalkuil kon t.g.v. de hoge grondwatertafel niet vastgesteld worden. Aan de zuidzijde was de muur wel vrij vlak afgewerkt.

Tegen deze zuidzijde bevond zich een ander metselwerk (III/S15), dat uit twee bouwfasen bestond. Het baksteenformaat (19x9x5cm) en het gebruik van harde witte

kalkmortel wezen erop dat de bovenste zeven baksteenlagen tot een jongere fase behoorden. Deze fase dateren is geen gemakkelijke zaak, vermits het aangetroffen baksteenformaat vrij weinig voorkomt in Brugge¹². Dit recentere metselwerk bleek in de gemeenschappelijke scheidingsmuur ingewerkt te zijn en rust op een pijlervormige constructie. Vermoedelijk maakt deze pijler deel uit van de fundering van de gemeenschappelijke scheidingsmuur.

¹² Schriftelijke mededeling Thomas Wets, Monumentenzorg Stad Brugge.

In het uiterste zuiden van het onderzochte terrein werd een OW verlopende muur (III/S20) aangetroffen, bestaande uit volledige bakstenen (24,5x12,5x 6cm) en zachte beige kalkmortel. Aan de oostzijde bleken nog tien baksteenlagen bewaard te zijn; aan de westzijde nog slechts twee. De totale breedte van de muur kon niet vastgesteld worden; we kunnen slechts stellen dat de breedte meer dan 41cm bedraagt. Aan de oostzijde is de muur niet in verband gebouwd met de gemeenschappelijke scheidingsmuur; het metselwerk lijkt verder te lopen in oostelijke richting. De dichtgemetselde boog, die zich in de scheidingsmuur bevindt, rust evenwel op de eerste noordelijke vertrapping van deze muur. Aan de westzijde kon het verdere verloop niet meer onderzocht worden, omdat de muur zich buiten het onderzochte terrein bevond. Wat de datering betreft, wijst het baksteenformaat in de richting van de late Middeleeuwen. Mogelijk betreft het een perceleringsscheiding, vermits geen andere muren met gelijkaardig baksteenformaat aangesneden zijn.

In de onmiddellijke omgeving van III/S20 kwam nog een ander muurfragment aan het licht, bestaande uit volledige bakstenen (28x14x6,5cm): III/S22. Het betreft een slecht bewaard spoor: slechts drie baksteenlagen waren nog bewaard. Aan noordelijke zijde werd de muur oversneden door de bakstenen basis van de betonnen pijler; aan westelijke zijde door III/S20. Opmerkelijk was de aanwezigheid van een soort houten beschoeiing aan de westkant.

3. Mest- en afvalkuilen

In de zuidelijke zone van het onderzochte terrein kwamen enkele mest- en afvalkuilen aan het licht. Het gaat in bijna alle gevallen om rechthoekige kuilen, zonder houten beschoeiing. De meeste kuilen hadden een homogene vulling; deze kuilen werden met andere woorden gegraven om ze vol te storten met beer/mest en huisafval. Slechts één kuil (III/S10, 11, S25 en S52) vertoonde een min of meer stratigrafische opbouw. Hieruit kunnen we afleiden dat deze kuil geleidelijk opgevuld is en enige tijd open gelegen heeft. De onderste vulling van deze kuil (III/S11, S25 en S52) was een homogene en vrij compacte beervulling; deze laag kon op basis van het materiaal gedateerd worden in de 14de/vroeg 15de eeuw. De bovenste laag (III/S10) bevatte een opvallende hoeveelheid keukenafval. Interessant was de opmerkelijk grote concentratie vijgenpitjes in deze bovenlaag; gedroogde vijgen konden bewaard worden en waren dus niet seizoensgebonden. Het materiaal uit deze laag was min of meer gelijktijdig met het aardewerk uit de onderste vullingspakketten.

In kuil III/S50, een vrij kleine rechthoekige mestkuil, werd een grote hoeveelheid 13de-eeuws aardewerk aangetroffen. Interessant is de vaststelling dat een percentage van het aangetroffen schervenmateriaal misbaksels zijn.

Ook in kuil III/S2 werd pottenbakkersafval aangetroffen. Het gaat om een 13de-eeuwse context die in de 14de/15de eeuw verschept werd. De grenzen alsook de diepte van deze kuil konden zeer moeilijk vastgesteld worden t.g.v. de hoge grondwatertafel.

In alle mestvullingen werd een opmerkelijk aantal fragmenten van pispotten in grijsbakkend aardewerk vastgesteld. Het gaat om potten zonder hals; het oor is niet vastgehecht aan de rand. De pispotten hebben een vlakke bodem: dit moest het risico op omvallen aanzienlijk verkleinen. Noch aan de buitenkant noch aan de binnenkant komt glazuur voor; hierdoor waren deze potten minder goed te reinigen dan de pispotten in roodbakkend aardewerk. Bij de grijze pispotten is dan ook vaak een kalkaanslag aan de binnenkant te zien.

Slechts in het westprofiel van de sleuf werd een zijde van een zgn. planken put (III/S41) aangesneden. De constructie kon slechts gedeeltelijk onderzocht worden, vermits slechts de oostelijke zijde van de constructie zich in het opgravingsterrein bevond. Vergelijking met andere planken putten leert dat dergelijke constructies meestal rechthoekig zijn. Aan de binnenzijde in de hoeken en aan de lange zijden werden palen geslagen, waarachter de planken geplaatst werden. In het westprofiel blijkt de beervulling zich over een lengte van 4m uit te strekken. Centraal wordt de vulling evenwel doorsneden door een scherp afgelijnde kuil, gevuld met vette grijszwarte klei. Deze vulling werd bemonsterd.

4. Pijlers uit baksteenpuin

Het archeologisch onderzoek bracht ook vier min of meer vierkante pijlers aan het licht, die op min of meer regelmatige afstand voorkwamen. De zijde varieerde van 1,1m tot 1,3m; de onderlinge afstand bedroeg bijna overal 3,6m. De pijlers waren opgebouwd uit los ingeworpen baksteenpuin en witgrijze kalkmortel. De bewaarde diepte bedroeg 1,55m. Deze pijlers (III/S63-66) bevonden zich in het verlengde van het zgn. zuidelijke gebouw met vierkant grondplan (zie bouwhistorische nota). De twee zuidelijke pijlers (III/S65, 66) waren oversneden door de betonnen pijlers van de 20ste-eeuwse stapelplaats. Sporen van een pikhouweel waren nog zichtbaar aan de binnenkant. Op de site Prinsenhof (Brugge) werden gelijkaardige massieven aangetroffen, die in de 19de eeuw gedateerd konden worden. Waarschijnlijk moeten ook de pijlers van de Spinolarei in min of meer dezelfde periode gedateerd worden. De pijlers komen evenwel niet voor op de 19de-eeuwse kadasterkaarten, ook niet op het Napoleontische plan van 1811-1812¹³. Kan daaruit besloten worden dat deze funderingen ouder zijn dan 1811-1812 of werden dergelijke structuren gewoon niet afgebeeld op de kaarten?

¹³ Ryckaert M. 1983, 139-147.

5. Gemeenschappelijke scheidingsmuur 16-17

Sectie E

Onderaan bevindt zich een dichtgemetselde boog, die in het uiterste noorden oversneden wordt door de betonnen pijler van de stapelplaats. De afmeting van de volledige overspanning kon dan ook niet vastgesteld worden. Aan het zuidelijke uiteinde steunt de boog op de eerste noordelijke vertrapping van III/S20. De baksteenformaten zijn evenwel niet identiek; beide structuren zijn bijgevolg niet gelijktijdig. De boog bestaat uit bakstenen met formaat 14,5x 6,5cm. De bakstenen waarmee de boog opgevuld werd, hebben formaat

30x15x8cm en vertonen geen echt metselverband. Het baksteenformaat suggereert een datering in de late 13de/14de eeuw, maar het metselverband lijkt eerder op een herbruik te wijzen. Vermoedelijk maakt deze boog deel uit van een gewelf, te relateren met de eerder besproken beerput II/S27 aan de andere kant van de gemeenschappelijke scheidingsmuur. De muren van deze beerput zijn opgebouwd uit bakstenen met hetzelfde baksteenformaat.

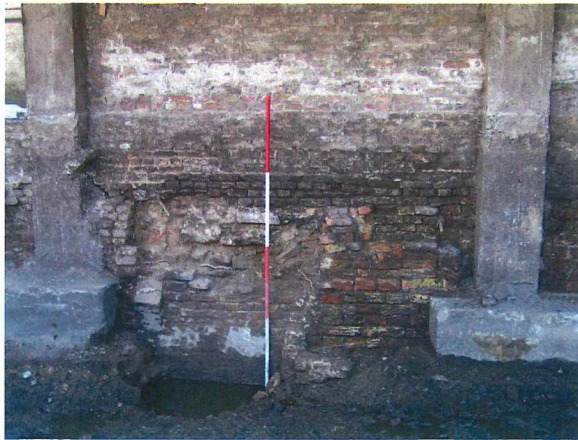
De boog werd afgedekt met een vrij dikke laag kalkmortel; daarboven bevindt zich postmiddeleeuws metselwerk, bestaande uit vijf lagen rode bakstenen met formaat 20x10x5cm en harde witte kalkmortel.

Sectie D

Onderaan bevindt zich een spaarboog, opgebouwd uit rode en gele bakstenen met formaat 14x 6,5/7cm. De boog wordt opnieuw oversneden door een betonnen pijler van de stapelplaats; de afmeting van de volledige overspanning kon ook hier niet vastgesteld worden. Daarboven bevinden zich zeven lagen bakstenen met dikte 6,5cm, zonder specifiek metselverband.

Sectie C

Aan de noordzijde komt in sectie C een recentere verbouwing voor met een breedte van 80cm. Deze aanpassing bestaat uit de aanzet van een OW georiënteerde boog (één steen breed) en bakstenen met formaat 19/9/5cm in kruisverband. Deze bakstenen lijken gecaleid te zijn. Misschien moet deze verbouwing in verband gezien worden met muur III/S17. Omdat de proefsleuf onder de betonnen stapelplaats niet kon uitgebreid worden, kon deze recentere verbouwing niet verder onderzocht worden. Ten zuiden van deze

verbouwing komt vrij regelmatig metselwerk voor, bestaande uit bakstenen met formaat 30x15x8cm. Dit metselwerk sluit aan bij het metselwerk boven de spaarboog in sectie D.

Sectie B

Het metselwerk aan de noordelijke zijde, gekenmerkt door baksteenformaat (19x9x5cm) is te relateren met pijler III/S15. Het regelmatig metselverband aan de zuidelijke zijde werd reeds eerder in sectie C, D en E aangetroffen: baksteenformaat: 30x15x8cm. Dit metselwerk wordt opnieuw oversneden door een betonnen pijler van de stapelplaats.

Sectie A

Ter hoogte van sectie A werd een minieme vertrapping vastgesteld; op geen enkele andere plaats langs de gemeenschappelijke scheidingsmuur werd een gelijkaardige vaststelling gedaan. Het opgaand metselwerk (19x9x5cm) is vermoedelijk gelijktijdig als III/S15.

Of de gemeenschappelijke scheidingsmuur tussen nr. 16 en 17 uit de Late Middeleeuwen dateert, kan slechts nagegaan worden door de fundering van deze muur te bestuderen. Omwille van veiligheidsredenen was het onmogelijk om deze fundering tijdens de opgravingscampagne te onderzoeken.

5. CONCLUSIE

Het archeologisch onderzoek is van fundamenteel belang om het verhaal van een stad te kunnen schrijven. Dankzij deze wetenschap kan namelijk nagegaan worden of algemeen aanvaarde gegevens uit de historische en iconografische bronnen zich ook in het stedelijke bodemarchief reflecteren. Nieuwe archeologische bevindingen kunnen bestaande theorieën bevestigen, aanvullen met nieuwe gegevens of verwerpen. De interdisciplinariteit van het onderzoek, met diverse aanverwante wetenschappen, laat toe een vrij samenhangend beeld te schetsen van de evolutie van een stedelijke context en haar bewoners. Cruciaal is het feit dat het verhaal van de gewone man verteld wordt, een personage dat in de historische bronnen meestal niet aan bod komt. De kans die door Borromeo Holding B.V. werd geboden om op grondige wijze een stuk verleden van Brugge op te graven, mag dan ook niet onderschat worden.

Het archeologisch onderzoek in de tuin van nr. 17, op het achtererf van het hoofdgebouw, bracht heel wat laatmiddeleeuwse bewoningssporen aan het licht. Over de volledige lengte van het onderzochte terrein kwamen enkele parallelle NZ georiënteerde uitbraaksporen voor, in relatie met enkele bakstenen vloertjes. Hoe deze sporen geïnterpreteerd moeten worden, is niet helemaal duidelijk. De oppervlakkigheid van de uitbraaksporen lijkt erop te wijzen dat de bovenbouw van de aangetroffen structuren uit een lemen/houten constructie bestond. Vermoedelijk gaat het om zgn. achterhuizen, die deel uitmaakten van de bewoning langs de Spinolarei. Of het hier gaat om typisch middeleeuwse éénkamerwoningen of om tweekamerwoningen, is door het fragmentaire karakter van de sporen onmogelijk uit te maken. In elk geval wijst de datering van deze sporen (13de/14de eeuw) erop dat deze achterhuizen quasi gelijktijdig opgetrokken zijn met de eerste huizen langs de Spinolarei.

Tot de bewoningssporen op het achtererf behoren ook vijf bakstenen beerputten, die zeer interessante gegevens opgeleverd hebben over de leefcultuur van de bewoners. De diversiteit aan vondsten was immers zeer groot: aardewerk, bot, metaal, leer, hout... Een specifieke studie van deze materiële resten moet het mogelijk maken om een zicht te krijgen op de sociale stratificatie van de bewoners. Behoren alle vondsten tot het normale vondstenspectrum of zijn er elementen die wijzen op een zekere welstand? Bovendien werd er in bijna alle beerputten een grote hoeveelheid dierlijk en plantaardig afval teruggevonden. Het aanvullend archeozoologisch en archeobotanisch onderzoek kunnen zeer interessante gegevens opleveren over het dagelijkse leven van de bewoners. Aan de hand van de studie van organische resten kan namelijk bepaald worden wat er op het menu stond, welke bomen en planten er stonden in de directe omgeving, van welk ongedierte de middeleeuwer last had...

Hoe deze beerputten zich verhouden tot de gebouwen langs de Spinolarei, is een vraag die slechts gedeeltelijk beantwoord kon worden. De archeologische en de historische gegevens suggereren dat zowel de beerputten in de zuidelijke zone als die in de noordelijke zone tot hetzelfde woonerf behoren. Wat de zuidelijk gelegen beerputten betreft, blijkt uit het formaat van de bakstenen en uit het vondstenspectrum dat de structuren niet gelijktijdig zijn. De putten bestrijken een periode van de 14de/15de eeuw tot de 15de/16de eeuw en mogelijk zelfs nog later. De interpretatie van de noordelijk gelegen beerputten levert iets meer problemen op. Over het verband tussen deze putten en het hoofdgebouw, kunnen we slechts speculeren: de tussenliggende zone kon immers niet onderzocht worden, omdat deze niet bedreigd is door de aanleg van de parkeerplaats. Omwille van deze reden kunnen we ook niet met absolute zekerheid besluiten of het om een inpandig beerput gaat. In tegenstelling tot de zuidelijk gelegen beerputten, lijken de noordelijk gelegen putten wel oorspronkelijk gelijktijdig

aangelegd te zijn. Beide beerputten werden nadien grondig verbouwd, wat suggereert dat deze putten aanzienlijk langer in gebruik geweest zijn dan de zuidelijke beerputten.

De tuin van nr. 16 was volgens historische bronnen het achtererf van huis Het Vaeghevier. Het archeologisch onderzoek bracht hier de aanwezigheid van een laatmiddeleeuws pottenbakkersatelier aan het licht. In de noordelijke zone van het achtererf werden namelijk drie ovens opgegraven: één bakstenen oven (14de eeuw) en twee ovenkuilen (13de eeuw).

Over de precieze interpretatie van de bakstenen oven zijn er in de loop van het onderzoek heel wat vragen gerezen. Aanvankelijk werd de oven gelinkt aan de ververs, omdat de structuur zowel in vorm als in opbouw heel wat overeenkomsten vertoont met de verversstookplaatsen. Het ontbreken van plantaardige resten (meekrap, wouw) op het terrein en de vaststelling dat deze structuur boven twee oudere pottenbakkersovens lag, deed ons vermoeden dat ook deze oven een (jongere) pottenbakkersoven was. Absolute zekerheid over deze interpretatie is er echter niet, vermits er geen enkel verband bestaat tussen de bakstenen oven en de pottenbakkersovens. Recent vergelijkend onderzoek van oventypes in Nederland wees uit dat het quasi onmogelijk is om louter op basis van het grondplan een ambachtelijke functie toe te schrijven aan een oven. De studie van het pottenbakkersafval zal onder andere moeten bepalen of de stortlagen alleen 13de-eeuws schervenmateriaal bevatten, te relateren met de twee ovenkuilen, of ook 14de-eeuws materiaal. Wat de twee ingegraven pottenbakkersovens betreft, heeft zowel de interpretatie als de datering voor enige opschudding gezorgd. Dergelijke -primitief aandoende- pottenbakkerskuilen komen immers normaal gezien niet meer voor in de 13de eeuw! Deze belangrijke vondst werpt een nieuw licht op de evolutie en de typologie van laatmiddeleeuwse pottenbakkersovens in stedelijke context.

Zoals eerder benadrukt is de vondst van een laatmiddeleeuws pottenbakkersatelier langs de Spinolarei van zeer grote wetenschappelijke waarde. Totnogtoe waren er immers geen gegevens, archeologisch noch historisch, over de aanwezigheid van pottenbakkersactiviteit langs de Spinolarei. Algemeen werd immers aangenomen dat de pottenbakkersactiviteit zich in de late Middeleeuwen (ca. 1250-1325) langs de nabijgelegen Potterierei concentreerde. Zelfs indien we langs de Spinolarei te maken zouden hebben met een geïsoleerd atelier, is het van wetenschappelijk groot belang om een gedetailleerd (kwantitatief) typologisch onderzoek van het pottenbakkersafval uit te voeren. Centraal in dit aanvullend onderzoek staat de vraag of er typo-chronologische verschillen bestaan tussen de aardewerkproductie van de Spinolarei en van de Potterierei. De resultaten van dit onderzoek zijn niet alleen van fundamenteel belang voor een betere kennis van de onderlinge relaties tussen lokale pottenbakkersateliers, maar ook van de lokale kenmerken van het laatmiddeleeuwse aardewerk.

In de zuidelijke zone van het achtererf konden een groot aantal mest- en afvalkuilen onderzocht worden. Deze werden gekenmerkt door de aanwezigheid van een grote hoeveelheid laatmiddeleeuws aardewerk, met een opvallend percentage laat14^{de}/15de-eeuwse pispotfragmenten. De aanwezigheid van deze kuilen op het woonerf heeft te maken met een toenemend gebrek aan ruimte en een groter wordend afvalprobleem in de late Middeleeuwen. Allerlei stedelijke verordeningen verboden de stedelingen om nog langer hun vuilnis op de openbare plaatsen van de stad te dumpen. Velen bleven echter afval storten in kuilen die op het achtererf gegraven werden.

Wat de onderzochte gebouwresten onder het afdak van de betonnen stapelplaats betreft, kunnen weinig verregaande conclusies getrokken worden. Vooreerst bleken de meeste funderingen zeer oppervlakkig bewaard te zijn; bovendien kon het verder verloop van deze resten en de onderlinge samenhang niet verder onderzocht worden omwille van veiligheidsredenen.

6. BIBLIOGRAFIE

- De Groote K. 1993, De middeleeuwse ambachtelijke wijk van Pamele (stad Oudenaarde, Oost-Vlaanderen). Het onderzoek in het Huis de Lalaing. 1. de Pottenbakkersovens, in: *Archeologie in Vlaanderen III*, pp. 359-399.
- Delaey, B. 2004, Spinolarei 16 & 17 te Brugge, Gebouwbeschrijving en bouwhistorische nota.
- Delaey, B. 2005, Project Spinolarei 16-17 – Hoornstraat 5-7 te Brugge, beschrijvende nota.
- Deneweth H. & Kemel Y. 2000, Een verdwenen middeleeuwse wijk tussen Koningstraat, Boomgaardstraat en Verversdijk, in: *Brugs Ommeland*, 40, 3, pp. 143-168.
- Despriet Ph. 1981, Kortrijkse pottenbakkerswaar, in: *De Leiegouw*, 23, pp. 187-206.
- Despriet Ph. 1987, Kortrijks aardewerk 1300-1800. Archeologische en Historische Monografieën van Zuid-West-Vlaanderen. Nr. 14, Kortrijk.
- Despriet Ph. 1998, Kortrijks aardewerk 1250-1325. Archeologische en Historische Monografieën van Zuid-West-Vlaanderen. Vol. 18, afl. 2, nr. 39, Kortrijk.
- De Witte H. 1981, Archeologisch onderzoek in Brugge. Potterierei 40: Pottenbakkersoven, in: *Het Brugs Ommeland*, 1981/2, p. 117-118.
- Hillewaert B. & Verhaeghe F. 1991, Een afvalput uit de 16de-18de eeuw, in: De Witte H. (red.), *De Brugse Burg. Van grafelijke versterking tot moderne stadskern*, *Archeo-Brugge* 2, pp. 207-251.
- Jacobs M. & Verhaeghe F. 1980, Laat-middeleeuws pottenbakkersafval op de Potterierei, in: *Het Brugs Ommeland*, 1980/2, pp. 79-95.
- Ryckaert M. 1983, Het Napoleontische kadasterplan van Brugge (1811-1812), in: *Van Middeleeuwen tot heden: bladeren door Brugse kunst en geschiedenis/Jong Kristen Onthaal voor Toerisme*, Brugge, pp. 139-147.
- Vandenberghe S. 1988, Metalen voorwerpen uit recent archeologisch onderzoek te Brugge, in: De Witte H. (red.), *Brugge onder-zocht. Tien jaar stadsarcheologisch onderzoek*. *Archeo-Brugge* 1, pp. 160-191.
- Van De Venne A. 2006, Ovens in de stadskern. Op het spoor van bakkers, brouwers, ververs en kaarsenmakers (Nl.), in: *Archaeologia Mediaevalis*, *Kroniek* 29, Gent, pp. 106-109.
- www.huizenonderzoekbrugge.be

7. BIJLAGEN: HISTORISCHE GEGEVENS

Huisnaam Het Vaeghevier

Oud kadasternummer: JAN/0335

Oude straatnaam Spiegelrei

Huidige straatnaam: Spinolarei 16-17

Kadasternummer 2005: A614 d

Kadasternummer 1835: A617

De eerste inschrijving in het sestendeel op datum van 11 mei 1587 betreft een verkoop. Renier Verplancke als erfgenaam van Renier Verplancke de oude en Catheline Blancke;

Dit huis werd op 19 maart 1579 aangekocht door Catheline Blancke de weduwe van Renier Verplancke de oude.

Renier de oude was drapierverver. Hij staat ingeschreven als vinder van het verversambacht in 1550. Zij waren ook eigenaar van het buurhuis De Coehoorn later de Drie Pectonnen (JAN/334)

Catheline Blancke kocht het huis van Robert Fyf en Jacquemyne Wyts die het op hun beurt gekocht hadden van Jacob Lampsins en Isabeau Vleys op 5 maart 1577.

Jacob Lampsins en Isabeau Vleys op hun beurt kochten het huis op 7 februari 1577. Van wie is niet geweten omdat het register van de klerk waarin de akte opgetekend werd niet bewaard is.

Beschrijving van het perceel in de akte van 5 maart 1577:

Een huis met toebehoren genaamd Het Vaeghevier staande ten voorhoofde tussen de Connincx en de Stroobrugge naast het huis genaamd Het Maagdenhooft (JAN/336) met gemene muur en goot aan de oostzijde en het huis genaamd De Drie Pectonnen aan de westzijde.

Achterwaarts strekkende met een grote plaatse van lande en een bornepitte daar in staande en uitkomend met een poortje in het Woudestraatje (nu Hoornstraat) welke loopt naar de Verversdijk. Op het perceel staat ook nog een grote achterboei en een distilleerhuis.

Voorwaarde: Indien de acceptant wenst een paardenstal te bouwen of andere logie mag hij dit doen met een vallend dak vallende op het dak van de boei. Het distilleerhuis was voordien een paardenstal.

De boei wordt verhuurd aan de weduwe van Balthazar De Moor.

Huisnaam De Coehoorn

Huidige straatnaam: Spinolarei 15

Oud kadastrummer: JAN/0335 & JAN/0334 SAB Wezerij JAN boek 4 f°120

Erfenis van Marie de echtgenote van Anthuenis Vanden Vagheviere

8 mei 1448

1/8 van een huis, herberg, boeien, plaatse van lande en wat er toebehoort die Anthuenis Vanden Vagheviere nu ten tiden beweund, staande ten voorhoofde aan de zuidzijde van de Reie tussen Conincxbrugghe en de Stroobrugghen, naast het huis van de voornoemde Anthuenis Vanden Vagheviere aan de ene zijde en het huis van Jacob Werts aan de andere zijde. Achterwaarts strekkende en uitkomend in het Woudestraetken. Op land van het Commun van de Onze Lieve Vrouwekerk in Brugge en aan anderen die er toebehoren belast met 6 ponden 17 schell. Par. landcheins.

1/7 van een huis met wat er toebehoort staande aan de zuidzijde van de Reie tussen Conincxbrugghe en de Stroobrugghen, naast het voornoemde huis en herberg aan de ene zijde en het Sackerstrateken aan de andere zijde. Op land van de schollieren van den Wijngaard in Brugge belast met 4 ponden 9 schell; 4 groten landcheins.

JAN/0334 Idem nieuwe inschrijving 11 augustus 1455

De voogden van de kinderen van Anthuenis Vanden Vagheviere verkopen het huis De Coehoorn en wat er toebehoort staande aan de zuidzijde van de Reie tussen Conincxbrugghe en de Stroobrugghen, naast het voornoemde huis en herberg die eigendom was van Anthuenis Vanden Vagheviere aan de ene zijde en op de hoek van het Zackerstraetkin aan de andere zijde. Achterwaarts strekkende en uitkomende met een poort in het voornoemde Zackerstraetkin. Wordt ook verkocht ¼ van de gebouwen die binnen de voornoemde poort staan (achterhuizen) en bij dit huis horen.

De percelen werden verkocht om over gelde te beschikken om handel te drijven.

8. BIJLAGEN: NIEUWSBRIEVEN

Opgravingen Spinolarei: eerste resultaten

11-04-2006

Sinds begin maart voert Raakvlak opgravingen uit op het terrein Spinolarei 16-17/ Hoorstraat 5/7. Het onderzoek gebeurt in nauwe samenwerking met de Nederlandse bouwheer Borromeo Holding B.V., die een belangrijke financiële inbreng in het project heeft. De opgravingen gebeuren zoals altijd voorafgaandelijk aan een gepland bouwproject. Langs de Spinolarei worden de panden gerestaureerd en omgevormd tot meergezinswoningen. Langs de Hoorstraat worden vier ééngezinswoningen gebouwd. In de zone tussen deze gebouwen wordt een parkeergarage gebouwd met twee doorgangen: één naar de Hoorstraat en één naar de Spinolarei. Omdat de bouw van een parkeergarage een grote verstoring van het bodemarchief met zich meebrengt, wordt op deze plaats gedurende vier maanden preventief archeologisch onderzoek uitgevoerd.

Een bakstenen vloertje

Het onderzoek kwam aanvankelijk wat moeizaam op gang ten gevolge van het ernstige wateroverlast waarmee we te kampen kregen. De laatste weken lijkt het tij echter te keren en konden goede resultaten geboekt worden. Centraal in de sleuf bevindt zich een vloertje, bestaande uit orangerode en blauw verglaasde bakstenen. Deze vloer kon slechts gedeeltelijk onderzocht worden: de vloer loopt immers verder in het oostprofiel en zal in de volgende sleuf verder bekeken worden. Dit vloertje staat in verband met een uitbraakspoor, dat zich ten westen van de vloer bevindt. Dit rechtlijnig spoor, bestaande uit uitgebroken bakstenen en kalkmortel, kon over een grote lengte gevolgd worden. Een bakstenen pijler, die zich in het verlengde van dit uitbraakspoor bevindt, lijkt tot dezelfde fase te behoren. Over de interpretatie van deze structuur bestaat weinig twijfel: vermoedelijk hebben we hier te maken met een funderingspijler waarop een spaarboog rustte.

En een postmiddeleeuwse riool

De meeste bewoningssporen concentreren zich echter in het noordelijke deel van de sleuf. Een riool, bestaande uit halve moefen en dekstenen in Doornikse kalksteen, behoort waarschijnlijk tot de postmiddeleeuwse periode. Deze riool bleek in een latere fase verbouwd te zijn: aan de oorspronkelijke OW constructie bleek een NZ kanaaltje toegevoegd te zijn. Deze jongere aanpassing kon niet verder onderzocht worden, vermits ze doorsneden wordt door een recente waterput in gewapend beton. Aan de westzijde van de oorspronkelijke riool bevond zich op een hoger niveau een vierkantige put, opgebouwd uit recuperatiemateriaal. Aanvankelijk werd deze structuur met de riool geassocieerd, maar recent drong zich nog een andere mogelijkheid op. Deze put moet misschien eerder geïnterpreteerd worden als de stortkoker van de beerput, die zich net naast de riool bevindt.

Janiek De Gryse

Een huis uit de 13de eeuw
De eerste fase van het archeologisch onderzoek langs de Spinolarei, in de tuin van nr. 17, is bijna afgerond. Tijd om de belangrijkste resultaten eens op een rijtje te zetten!

De oudste bewoningssporen gaan terug tot de late Middeleeuwen (13de/14de eeuw). Tot deze fase behoren onder andere twee bakstenen vloertjes en enkele rechtlijnige uitbraaksporen, die over een grote afstand gevolgd konden worden. Deze uitbraaksporen bleken in tegenstelling tot enkele andere muren zeer oppervlakkig te zijn. Dit doet ons vermoeden dat we met de bakstenen funderingen van een houten gebouw te maken hebben. Deze waren niet zo uitzonderlijk in deze periode: in de 13de/14de eeuw waren de meeste stadswoningen opgetrokken uit houten constructies. Houten voorgevels bleven zelfs het straatbeeld domineren tot in de 17de/18de eeuw; uit archiefonderzoek blijkt dat ook de twee voorgevels van Spinolarei nr. 16 pas eind 17de eeuw versteend zijn.

> Voorbeeld van een uitbraakspoor

Wellicht behoren de uitbraaksporen tot een zgn. achterhuis, dat deel uitmaakte van de bewoning langs de Spinolarei. Welke functie dit achterhuis had, kon niet uitgemaakt worden. Interessant is dat de laatmiddeleeuwse datering van deze structuur in verband te brengen is met de eerste bewoning langs de Spinolarei. Algemeen wordt immers aangenomen dat de eerste gebouwen langs de Spinolarei rond 1200 opgetrokken zijn. Ook de dakkap van het meest westelijke huis van Spinolarei nr. 16 werd op basis van dendrochronologisch onderzoek rond 1275 gedateerd.

> Voorbeeld van een vloertje

Na de 13de eeuw

Uit een latere periode dateren een aantal bakstenen beerputten. In de zuidelijke zone van het terrein, tegen de Hoorstraat, konden drie beerputten onderzocht worden, die vermoedelijk bij de bewoning langs de Spinolarei horen. Het gaat om bakstenen structuren, waarvan er twee de aanzet van een bakstenen gewelf vertoonden. De eerste beerput kon op basis van het gerecupereerde aardewerk in de 2de helft 14de/15de eeuw gedateerd worden.

Naast aardewerk werden er ook enkele bijzondere stukken aangetroffen, waaronder een penning en het handvat van een wapen.

- > Penning gevonden in één van de beerputten

- > Insigne in de vorm van een miniatuur zwaard en schild

Een

insigne

Bij de tweede beerput bleek de vulling vrij vermengd te zijn (organische vulling vermengd met vrij veel baksteenpuin), wat zich ook weerspiegelde in de datering. In de vulling bevond zich zowel 14de/15de-eeuws, als postmiddeleeuws aardewerk. De derde beerput is te dateren in de 15de/16de eeuw en bevatte, naast aardewerk, een insigne in tin/lood legering. Het stelt een miniatuur zwaard en schild voor en is achteraan voorzien van een gedeeltelijk bewaard haakje, waarmee het op de kledij kon opgespeld worden.

Ververs?

In de noordelijke zone van het opgravingsterrein kwamen twee rechthoekige bakstenen constructies aan het licht, die allebei doorsneden zijn door een moderne waterput. Verder onderzoek zal moeten uitmaken of het hier om beerputten, dan wel om verversbakken gaat. In dezelfde omgeving werden ook reeds andere sporen aangetroffen die met verversactiviteiten te maken hebben. Ook deze moeten nog verder onderzocht worden.

Janiek De Gryse

- > Sporen van verversactiviteit?

Verversstookplaats of pottenbakkersoven?

Tijdens het archeologisch onderzoek in de tuin van Spinolarei nr. 16 kwam een bakstenen vloer aan het licht. De constructie bestond uit een sleutelgatvormig binnenlichaam, opgetrokken uit volledige bakstenen, en een hoefijzervormig buitenlichaam, opgetrokken uit halve bakstenen. Het stookkanaal maakt deel uit van het binnenlichaam en bevond zich in het noorden. Vooral in het binnenlichaam vertoonden de bakstenen zware brandsporen: het oppervlak van de meeste stenen bleek zelfs paars verkleurd te zijn door de hitte. Op de vloer van het binnenlichaam werd een fijn laagje houtskool aangetroffen, dat voor archeobotanisch onderzoek bemonsterd werd. Opmerkelijk evenwel was de vaststelling dat de grootste concentratie houtskool zich net buiten het stookkanaal bevond. Tussen de voegen van de baksteenfragmenten van het buitenlichaam werd plastische groene klei aangetroffen. Vermoedelijk moet het buitenlichaam geïnterpreteerd worden als de onderbouw van een bakstenen koepel. Aanvankelijk was er heel wat verwarring rond deze structuur, omdat er heel wat gelijkenissen waren (zowel in vorm als in opbouw) met de reeds eerder opgegraven verversstookplaatsen. Bovendien bevond het opgravingsterrein zich in de onmiddellijke omgeving van het laatmiddeleeuwse ververskwartier. Verder onderzoek doet echter vermoeden dat we met een laatmiddeleeuwse pottenbakkersoven te maken hebben. De bakstenen vloer bevindt zich namelijk boven twee kuilen, die met zekerheid als pottenbakkersovens moeten geïdentificeerd worden.

Twee pottenbakkersovens!

Bij het couperen van de hierboven beschreven constructie, kwam op een dieper niveau een kuil met verschillende lagen gebakken klei aan het licht. Vermoedelijk gaat het om een cirkelvormige constructie, waarvan nu nog slechts een kwadrant bewaard is. Uit de doorsnede blijkt dat deze kuil heel wat opeenvolgende gebruiksfasen gekend heeft: telkens opnieuw blijken de wand en gedeeltelijk ook de bodem bestreken te zijn met een laag klei. Verschillende elementen wijzen erop dat we hier met een 13de-eeuwse pottenbakkersoven te maken hebben. Deze interpretatie was verrassend, omdat dergelijke - eerder primitieve - pottenbakkerskuilen doorgaans niet meer voorkomen in de late Middeleeuwen. Bovendien waren er totnogtoe geen gegevens over de aanwezigheid van pottenbakkers langs de Spinolarei. De pottenbakkersoven werd in de zuidelijke zone oversneden door een kuil, volgestort met laatmiddeleeuws aardewerk. Daarboven blijkt een nieuwe pottenbakkersoven aangelegd te zijn, waarin nog *in situ* een braadpan met korte holle steel aangetroffen werd. In deze stelen kon een houten stok gepast worden om de braadpan boven het vuur te houden.

Pottenbakkersafval

Tijdens het archeologisch onderzoek kwam een onvoorstelbare hoeveelheid schervenmateriaal naar boven. Het gaat om echte stortlagen aardewerk uit de late Middeleeuwen. De drassige gronden langs de Spinolarei blijken in de 13de eeuw plaatselijk geëgaliseerd te zijn met pottenbakkersafval. Sommige fragmenten waren immers duidelijk misbaksels: gebarsten oren, fragmenten die aan mekaar gebakken waren... Het gaat hierbij in hoofdzaak om rood aardewerk, grijs aardewerk werd niet of nauwelijks aangetroffen. Verder onderzoek zal moeten uitwijzen welke types vertegenwoordigd zijn en hoe precies de aardewerkvondsten gedateerd kunnen worden.

Janiek De Gryse

9. BIJLAGEN: lokalisatie Zackerstraetkin

10. BIJLAGEN: ARCHEOLOGIE EN SOCIALE TEWERKSTELLING

Raakvlak, de Intergemeentelijke Dienst voor Archeologie in Brugge en Ommeland, heeft reeds heel wat ervaring op het vlak van de samenwerking met personen uit een niet-reguliere tewerkstellingssector. De vereniging werkt al enkele jaren samen met mensen die tot een werkstraf veroordeeld zijn en met personen die vanuit de psychiatrie op zoek zijn naar integratie in een goed draaiende ploeg. Reeds twee jaar krijgen leerlingen van het Koninklijk Instituut Spermalie die aan autisme lijden een stagecontract bij Raakvlak. Vrijwilligers van allerlei leeftijd kunnen er eveneens terecht. Bijzondere aandacht gaat naar jongeren en senioren.

Het jongste project van Raakvlak, het archeologisch onderzoek langs de Spinolarei, betreft een samenwerking met OCMW-Brugge en de Vereniging WOK. De arbeidersploeg die het onderzoek mee hielp uitvoeren, bestond volledig uit mensen van de Vereniging WOK. Deze vereniging biedt arbeid aan op maat van mensen die voorlopig of niet meer op de gewone arbeidsmarkt terecht kunnen. Daarnaast wil WOK ook een voorbereidende tussenstap zijn voor personen die wel nog een job op de reguliere arbeidsmarkt aankunnen. Bij deze groep worden de nodige attitudes en vaardigheden onderzocht en ingeoefend.

De meeste personen die bij Raakvlak komen werken, hebben niet de minste ervaring in de archeologische sector. Een zeer belangrijk aspect van de werking bestaat dan ook uit opleiding. Deze staat in rechtstreeks verband met het terreinwerk, zoals het werk met schop en spade, fijner truweelwerk, assistentie bij allerlei meetwerk, e.d., maar ook het binnenwerk, waaronder het wassen, puzzelen en plakken van scherven, het uitzeven van grondstalen en het op orde stellen van het archeologisch depot.

Naast de technische opleiding probeert Raakvlak ook een stuk culturele bagage mee te geven. Het gaat hier concreet om het creëren van een historisch bewustzijn, belangstelling voor de vragen vanwaar we komen en wat er vroeger was en interesse in het archeologisch bedrijf.

Uiteraard gaat het in al deze gevallen om één of andere vorm van personeelsuitbreiding die op de reguliere manier niet mogelijk zou zijn. Er is echter meer aan de hand. In het kader van het verbreden van het draagvlak voor archeologie, beschouwt Raakvlak het als een uitdaging om mensen te bereiken die normaal gezien nooit met archeologie geconfronteerd zouden worden.

Vereniging WOK: <http://www.ocmw-brugge.be/dienstverlening/WOK/WOK.pdf>

